

ความเป็นไทยภายใต้ ระบบยุติธรรมที่ถูกแช่แข็ง

กองบรรณาธิการ 101 PUB

Highlights

- กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีปัญหาตลอดเส้นทาง ตั้งแต่การยื่นฟ้องคดีจนถึงการจำคุก/บำบัดฟื้นฟู ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากกฎหมายไทยที่ใช้โทษทางอาญามากและรุนแรงเกินไป ไม่ได้สัดส่วนกับความหนักเบาของความผิด
- ทั้งจารีต ‘ให้รัฐเป็นใหญ่’ ‘ให้คนดีปกครองบ้านเมือง’ ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาในการสั่งสมบุญบารมี และการเห็นคนไม่เท่ากันด้วยกรรมเก่า เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงให้กระบวนการยุติธรรมของไทยยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยวิธีคิดปฏิบัติแบบเดิมมาจนปัจจุบัน
- โจทย์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมต้องไปให้ถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมการเมืองที่ยึดหลักนิติธรรม โดยเข้าใจว่าจะต้องจำกัดจารีตและระบบการทำงานแบบปิด และทำต่อเนื่องให้เกิดจารีตใหม่ในสังคม

ฉบับที่ 53
พฤษภาคม 2024

ที่มา: Freepik

กระบวนการยุติธรรมของไทยไม่ค่อยเป็นที่ไว้วางใจของสังคมนัก ความไม่ไว้วางใจนี้หนักถึงขั้นที่ผู้คนเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมมากกว่าองค์การยุติธรรมอย่างตำรวจและอัยการ¹ ผู้เสียหายจำนวนมากจึงอาจเลือกเข้าวัดทำบุญหรือไป ‘มู’ แทนการแจ้งความดำเนินคดี เพราะคิดว่าคงไม่ได้รับความเป็นธรรมจากระบบ และรอให้กฎแห่งกรรมทำงานของมันไป

การมีโทษจำนวนมากจนคนอาจทำผิดกฎหมายได้ตลอดเวลา การดำเนินคดีรุนแรงกับประชาชนทั่วไป แต่กลับทำอะไรคนที่มีฐานะร่ำรวยหรือมีอำนาจไม่ได้ ตลอดจนข่าวการทุจริตภายในกระบวนการยุติธรรมที่มีให้เห็นกันแบบรายวัน ยิ่งทำให้คนไม่อาจมั่นใจว่าจะได้รับความเป็นธรรมถ้าต้องเข้าสู่กระบวนการ

แม้ที่ผ่านมাপระเทศไทยมีความพยายามปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในด้านต่างๆ ที่ทั้งสังคมและฝ่ายวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่ามีปัญหาและต้องได้รับการแก้ไข แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งเป็นเพราะปัจจัยเชิงสถาบันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกำลังทำงานอยู่เบื้องหลังตัวอักษรในกฎหมาย และ ‘แซ่แข็ง’ กระบวนการยุติธรรมของไทยไว้ไม่ให้เดินหน้าไปได้

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) ร่วมกับ 101 PUB – 101 Public Policy Think Tank ชวนสำรวจปัจจัยเชิงสถาบัน หรือ ‘ความเป็นไทย’ ที่อยู่เบื้องลึกภายใต้ภูเขาน้ำแข็งกระบวนการยุติธรรมและความล้มเหลวในการปฏิรูป และตั้งต้นคิดกันว่าจะต้องปรับสภาพแวดล้อมอย่างไรให้เกิดการปฏิรูปในอนาคตเกิดขึ้นได้จริงอย่างมีคุณภาพ

กระบวนการยุติธรรมไทยมี ปัญหาตลอดเส้นทาง

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีปัญหาตลอดเส้นทาง ตั้งแต่การยื่นฟ้องคดีจนถึงการจำคุก/บำบัดฟื้นฟู ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากกฎหมายไทยที่ใช้โทษทางอาญามากและรุนแรงเกินไป ไม่ได้สัดส่วนกับความหนักเบาของความผิด ซึ่งเรียกว่าปัญหา ‘โทษอาญาเพื่อ’ กฎหมายที่มีโทษอาญาของไทยยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากที่เคยมี 302 ฉบับใน พ.ศ. 2540 ได้เพิ่มขึ้นมาเป็น 428 ฉบับใน พ.ศ. 2565² โทษอาญาเพื่อยังรุนแรงกว่าการเพิ่มจำนวนกฎหมาย เพราะแต่ละฉบับมักกำหนดบทลงโทษทางอาญาหลายมาตรา และยังมีบางกรณีที่ปรับเพิ่มโทษให้รุนแรงขึ้นกว่าเดิมด้วย

ปัญหาโทษอาญาเพื่อด้านหนึ่งมาจากการใช้โทษอาญากับการกระทำผิดที่ไม่ร้ายแรงต่อสังคม เช่น การทำภาพยนตร์ที่เนื้อหาเข้าข่ายผิดศีลธรรม มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 1 แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และการแต่งกายชุดนักศึกษา โดยไม่ได้มีสถานะนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ก็มีโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ปรับไม่เกิน 5 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่ง การใช้โทษอาญากับความผิดส่วนตัวระหว่างเอกชน เป็นการใช้โทษอาญาอย่างผิดฝาผิดตัว เช่น การจ่ายเช็คแจ้งที่การผิดนัดชำระหนี้เป็นเพราะมีปัญหาสภาพคล่องทางการเงิน แต่ความผิดนี้มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 6 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และการหมิ่นประมาททั่วไป ที่อาจทำเพราะโทสะชั่วคราว แต่อาจต้องโทษจำคุกสูงสุด 1 ปี ปรับสูงสุด 6 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นต้น

แม้ที่ผ่านมาจะมีการเสนอให้ใช้มาตรการลงโทษอื่นทดแทนโทษอาญา แต่กลับไม่ค่อยมีความ

คืบหน้าเท่าใดนัก มาตรการทางเลือกที่พอทำได้คือการให้หน่วยงานรัฐมีอำนาจใช้โทษปรับทางปกครองสำหรับการฝ่าฝืนกฎระเบียบที่ไม่รุนแรง ซึ่งเริ่มใช้มาตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 แต่จนถึง พ.ศ. 2563 ยังมีกฎหมายเพียง 26 ฉบับที่มีโทษทางปกครอง ส่วนใหญ่เป็นการลงโทษการฝ่าฝืนกฎระเบียบด้านธุรกิจและเศรษฐกิจ³ ทั้งนี้ยังมีการเสนอใช้โทษปรับเป็นพินัยเพิ่มเติมในปี 2565 ซึ่งไม่ลงบันทึกประวัติอาชญากรและไม่มีการจำคุกกักขังแทนค่าปรับ ความตั้งใจเดิมคือการใช้โทษปรับเป็นพินัยแทนโทษอาญาไม่ร้ายแรง ซึ่งรวมถึงโทษจำคุกสถานเบาด้วย (โทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือนและโทษจำคุกที่เปรียบเทียบปรับได้) แต่สุดท้ายเหลือแค่แทนโทษปรับสถานเดียว โดยใช้กับกฎหมายที่มีโทษปรับสถานเดียวจำนวน 183 ฉบับเท่านั้น

ที่มา: Freepik

 กฎหมาย	* โทษอาญาเพื่อ ความผิดเล็กน้อยก็กลายเป็นอาชญากรได้ * ขาดมาตรการลดโทษ และโทษทางเลือกที่ได้สัดส่วน
 ตำรวจ	* ชังไว้ก่อน เรียกค่าประกันตัว ยกเว้นคนมีตำแหน่ง+ความดีมาก่อน * ผูกขาดงานสืบสวนสอบสวน เปิดช่องให้บิดหลักฐาน
 อัยการ	* สามารถใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องคดีแต่ตรวจสอบได้ยาก * มุ่งเอาชนะมากกว่าเปิดความจริง
 ศาล	* ทำตามแนวปฏิบัติ+นิ่งเฉยเพื่อรักษา 'ความเป็นกลาง' * โทษจำคุกเพื่อ เกิดปัญหา 'คนล้นคุก'

เมื่อผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ก็จะต้องเจอกับแนวปฏิบัติ 'ชังไว้ก่อน' ในปี 2566 จำนวนผู้ต้องขังระหว่างการดำเนินคดีอยู่ที่ราว 4.9 หมื่นคน ซึ่งยังถือเป็นตัวเลขที่มากสำหรับกลุ่มที่ยังไม่มีการตัดสินถึงที่สุดว่าพวกเขากระทำผิด⁴ โดยเฉพาะผู้ต้องหาทำผิดในข้อหาที่มีโทษจำคุกเกินไป 3 ปี ก็สามารถจับชังไว้ก่อนได้โดยง่ายแล้วค่อยให้ผู้ต้องหาพิสูจน์ว่าจะไม่หลบหนี-ไม่ยุ่งกับหลักฐาน-ไม่ก่อความผิดเพิ่ม และหากยังเป็นคดีที่กระทบต่อ 'ความมั่นคงของชาติ' ในสายตาของรัฐ โอกาสได้รับการปล่อยตัวก็จะน้อยลง ทั้งที่หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ได้รับการ

บัญญัติลงในรัฐธรรมนูญไทยครั้งแรกฉบับปี 2492 ในมาตรา 30 และเป็นบทบัญญัติในอีกหลายฉบับรวมถึงฉบับปัจจุบันปี 2560 ในมาตรา 29 แต่บทบัญญัตินี้กลับไม่เคยถูกนำมาใช้เป็นหลัก

ทางเลือกที่เกิดขึ้นคือการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวหรือกำไล EM แทนการเรียกหลักประกัน ซึ่งเริ่มนำมาใช้ตั้งแต่ปี 2561 อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาว่าไม่ได้ช่วยให้ผู้ยากจนบางส่วนได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวจริง เพราะศาลยังมองกำไล EM ในฐานะ 'ส่วนลด' ของหลักประกัน โดยสามารถลดให้เหลือร้อยละ 20 ของมูลค่า

หลักประกันที่เรียกได้ ซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยยังต้องหาเงินหรือหลักทรัพย์มาวางเป็นหลักประกันอยู่ดี⁵

ในระหว่างที่ถูกขังหรือกักตัวอยู่นั้น ตำรวจก็จะดำเนินการสอบสวนคดี แต่ฝ่ายพนักงานสอบสวนทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเป็นหลักเพียงฝ่ายเดียว ไม่มีหน่วยงานภายนอกกำกับตรวจสอบการทำงานตั้งแต่แรก ทำให้สุมเสี่ยงต่อการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจ⁶ จนมีการคัดค้านพยานหลักฐานแทนที่จะทำให้ความจริงปรากฏ อาทิ คดีปอนพระรามสามที่มีเหตุยิงกันจนมีผู้เสียชีวิต มีการปล่อยให้รื้อถอนและทำลายกล้องวงจรปิดออกก่อนหน่วยพิสูจน์หลักฐานจะเข้าถึงที่เกิดเหตุ⁷ และคดีบอส อยู่วิทยาที่ต้องขอหาข้อบรรทัดโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย มีความพยายามสร้างหลักฐานใหม่ให้ความเร็วของรถผู้ต้องหาไม่เกิน 80 กิโลเมตรต่อชั่วโมง แทนหลักฐานเดิมที่ 177 กิโลเมตรต่อชั่วโมง⁸

ระหว่างการสอบสวนยังอาจถึงคดีให้เข้าเพื่อให้ขาดอายุความ หรือในคดีของคนตัวเล็ก

ตัวน้อยก็อาจเร่งรัดตัดสินคดีด้วยการบีบให้ยอมรับสารภาพไป⁹ โดยที่ผ่านมาก็พบการข่มขู่ทำร้ายผู้ต้องหาอย่างต่อเนื่อง ในช่วง พ.ศ. 2550-2564 มีการซ้อมทรมานผู้ต้องหาอย่างน้อย 614 กรณี¹⁰ โดยมีกรณีดังอย่างเช่น ‘ผู้กำกับโจ้ถูกตำ’

ฝ่ายอัยการซึ่งมีอำนาจในการสั่งฟ้องคดีที่ตำรวจส่งมาให้ต่อศาล แต่ไม่ได้มีบทบาทติดตามการสอบสวนมาแต่แรก ทำให้ตรวจสอบได้ยากว่าพยานหลักฐานถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ และยังมีเวลาตรวจสำนวนจำกัด โดยฝ่ายสอบสวนใช้เวลาทำสำนวนคดีก่อนส่งให้อัยการเฉลี่ย 61.8 วันใกล้ครบกำหนดฝากขังครั้งสุดท้าย เป็นผลให้อัยการรีบสั่งฟ้องก่อนครบกำหนดฝากขังโดยใช้เวลาเฉลี่ย 11.7 วันในการพิจารณาและสั่งฟ้อง¹¹ ทำให้มีแนวโน้มจะสั่งฟ้องคดีไปก่อนแล้วค่อยไปพิสูจน์ถูกผิดกันในชั้นศาลไม่ได้อยู่บนการพิจารณาความหนักแน่นของหลักฐานซึ่งกระทบกับทั้งประสิทธิภาพและความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมอย่างมาก โดยในปี 2565 อัยการไทยมีอัตราการสั่งฟ้องคดีสูงถึงร้อยละ 97.2 ของสำนวนทั้งหมด แต่มีอัตราชนะคดีเพียงร้อยละ 72¹² ถือว่าต่ำมาก

ที่มา: Freepik

เมื่อเทียบกับอัตราการในประเทศญี่ปุ่นที่สามารถเข้ากับการทำงานเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตั้งแต่การตั้งข้อหาและการสอบสวน โดยอัตราการญี่ปุ่นมีอัตราสั่งฟ้องเพียงร้อยละ 31.6 แต่กลับมีอัตราชนะถึงร้อยละ 96.6¹³

ทั้งนี้ในการพิจารณาคดีเองนั้น ศาลพยายามรักษาความ ‘เป็นกลาง’ ท่ามกลางฝ่ายโจทก์ (เจ้าหน้าที่รัฐ) ที่มีความได้เปรียบผู้ต้องหา (ประชาชน) อยู่ค่อนข้างมากในอดีตทั่วไป จนเหมือนกลายเป็นการ ‘ปล่อยผ่าน’ ความยุติธรรม มากกว่าจะอำนวยความสะดวก ยุติธรรม ลักษณะการพิจารณาคดีอาญาของไทยโน้มเอียงไปทางระบบกล่าวหา (accusatorial system)¹⁴ กล่าวคือศาลจะวางบทบาทเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยพิจารณาตัดสินคดีไปตามพยานหลักฐานเท่าที่คู่ความนำเสนอ การนำเสนอพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของฝ่ายโจทก์ที่ต้องพิสูจน์ว่าจำเลยทำผิด และฝ่ายจำเลยที่ต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ผิด โดยที่ศาลจะไม่พยายามเรียกสืบพยานหลักฐานเอง

ความยุติธรรมในระบบกล่าวหาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อทั้งสองฝ่ายมีความสามารถในการต่อสู้คดีเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติ ฝ่ายอัยการและพนักงานสอบสวนมีความสามารถเหนือกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยทั่วไปค่อนข้างมาก ทั้งด้านความรู้กฎหมาย ทรัพยากร และอำนาจในการเข้าถึงพยานหลักฐานต่าง ๆ และด้วยการเป็นผู้ฟ้องคดีก็ทำให้มีท่าทีที่มุ่งเอาผิดกับผู้ต้องหา มากกว่าที่จะช่วยหาหรือเปิดเผยความจริงซึ่งบางกรณีอาจเป็นคุณกับผู้ต้องหา ขณะเดียวกัน กระบวนการยุติธรรมไทยไม่ได้สนับสนุนให้ผู้ต้องหาสามารถต่อสู้คดีได้มากเท่าที่ควรโดยเฉพาะการเข้าถึงทนายที่มีคุณภาพ แม้ว่ากฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความอาญาได้

กำหนดให้ศาลจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาที่ประสงค์จะมีทนาย แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับพบว่าจำเลยจำนวนมากไม่มีทนายในระหว่างพิจารณาคดี

สาเหตุหนึ่งที่จำเลยมักไม่มีทนายเป็นเพราะจำเลยหลายคนพร้อมจะให้การรับสารภาพ จึงยอมสละสิทธิการมีทนาย¹⁵ แต่การสละสิทธิของจำเลยอาจเป็นไปได้โดยมิได้ตระหนักถึงผลกระทบของการไม่มีทนาย โดยปกติแล้ว ศาลจะทำหน้าที่แค่ถามความประสงค์ที่จะให้รัฐจัดหาทนายให้ แต่มิได้อธิบายว่าการมีทนายความจะช่วยเหลือจำเลยอย่างไรได้บ้างแม้ในกรณีที่จำเลยรับสารภาพผิดก็ตาม เป็นผลให้จำเลยมีโอกาสยอมรับข้อกล่าวหาและโทษที่รุนแรงเกินกว่าความผิดที่ได้ทำไป ในขณะที่การหวังให้ศาลช่วยอธิบายรายละเอียดข้อกล่าวหาหรือให้คำแนะนำยื่นขอบรรเทาโทษแก่จำเลยก็เป็นเรื่องยาก เพราะศาลต้องแสดงตัว ‘เป็นกลาง’ การช่วยอธิบายหรือให้คำแนะนำดังกล่าวอาจถูกมองเป็นการเข้าข้างจำเลยได้

ถึงเวลาตัดสินจริง เริ่มมีการส่งรอลงโทษและรอกำหนดโทษ (รอลงอาญา) เพิ่มขึ้น ปี 2565 สัดส่วนการรอลงอาญา พุ่งสูงขึ้นไปถึงร้อยละ 54 ซึ่งอาจเป็นผลมาจากคำแนะนำของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการใช้โทษอาญาที่ออกมาในปลายปี 2563 ซึ่งมีสาระสำคัญให้ใช้โทษจำคุกเท่าที่จำเป็น พร้อมทั้งให้แนวทางการลงโทษปรับ การรอลงอาญา การคุมประพฤติ รวมทั้งการกักขังแทนการจำคุก¹⁶ อย่างไรก็ตาม คำแนะนำนี้ไม่ได้ช่วยลดการลงโทษจำคุกแต่ประการใด

การตัดสินโทษจำคุกของศาลที่ไม่ลดลงตามมาตรการทางเลือกน่าจะมีสาเหตุหลักมาจาก

แนวทางการพิพากษาโดยยึด ‘ยี่ต็อก’ อย่างเคร่งครัดมากเกินไป ยี่ต็อกคือบัญชีมาตรฐานโทษที่เป็นแนวทางการกำหนดโทษแก่ผู้พิพากษา ช่วยให้การตัดสินโทษในคดีคล้ายกันมีความสม่ำเสมอและเป็นเอกภาพ ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำในการตัดสินโทษภายในศาลแต่ละแห่ง แต่มีข้อวิจารณ์ว่าระบบยี่ต็อกปัจจุบันเปิดให้มีความเหลื่อมล้ำด้านการตัดสินโทษระหว่างศาล เพราะเปิดให้ศาลแต่ละแห่งใช้ดุลพินิจจัดทำยี่ต็อกของตัวเอง¹⁷ แม้จะสามารถรอลงอาญาหรือตัดสินลงโทษเบากว่าในยี่ต็อกได้ เพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละคน โดยปรึกษาผู้พิพากษาหัวหน้าศาล แต่ในความเป็นจริงผู้พิพากษามีแนวโน้มที่จะไม่ได้พิจารณาข้อมูลผู้ทำผิดรายบุคคลและสั่งลงโทษจำคุกตามยี่ต็อกมากกว่า

สิ่งเหล่านี้นำไปสู่ปัญหา ‘คนล้นคุก’ โดยขณะนี้ประเทศไทยมีผู้ต้องขังในเรือนจำมากถึง

2.6 แสนคน มากเป็นอันดับที่ 8 ของโลก และหากคิดเป็นอัตราส่วนต่อประชากร ไทยมีผู้ต้องขัง 377 คนต่อประชากร 1 แสนคน มากเป็นอันดับที่ 15 ของโลก¹⁸ และทำให้ปัจจุบันมีผู้ต้องขังเกินความจุราชวัลลภ 15 ตามมาตรฐานกรมราชทัณฑ์ไทย และเกินร้อยละ 136 ของความจุเมื่อคำนวณตามมาตรฐานสากล¹⁹

เมื่อมีการขังคนเกินกว่าขีดความสามารถในการดูแล ระบบการบำบัดฟื้นฟูก็ยากจะทำงานให้ได้ประสิทธิผล การใช้โทษอาญาจึงไม่สามารถลดการกระทำผิดได้ตามที่คาดหวัง ร้อยละ 14.6 ของผู้ต้องโทษจำคุกกลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 1 ปีหลังได้รับการปล่อยตัว เกือบร้อยละ 25 ทำผิดซ้ำภายใน 2 ปี และมีถึงร้อยละ 32 ทำผิดซ้ำภายใน 3 ปี²⁰

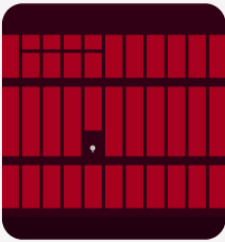

ปัญหาในกระบวนการ ทำประชาชนเข้าถึง ความยุติธรรมได้ยาก

ปัญหาคลาสสิกในแวดวงเศรษฐศาสตร์คือการแลกได้แลกเสียกันระหว่างประสิทธิภาพและความเป็นธรรม หากต้องการเพิ่มความเป็นธรรมจะต้องเกิดการถ่ายโอนทรัพยากรจากมือคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ซึ่งมักจะมีการบิดเบือนแรงจูงใจ และทำให้เกิดความไร้ประสิทธิภาพขึ้น แต่สำหรับกระบวนการยุติธรรมนั้น ประสิทธิภาพและความเป็นธรรมเป็นเรื่องที่พัฒนา (หรือถดถอย)ควบคู่ไปด้วยกัน ปัญหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ตลอดเส้นทางล้วนทำให้เห็นว่ายังดำเนินงานอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการใช้โทษและฟ้องคดีแบบเน้นปริมาณ ซึ่งก็ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในตัวเอง ในทางตรงข้าม การลดการใช้โทษอาญาโดยมีโทษทางเลือกที่ได้สัดส่วนกับความผิดแต่ละคน ยิ่งช่วยเพิ่มความเป็นธรรมให้ประชาชน และยังลดภาระงานให้ระบบและทำให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหาในกระบวนการ ทำประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้ยาก

คดีเยอะ ยุ่งยาก ยิ่งฝากขังไว้นาน

ใช้ต้นทุนเวลา กรัฟฟายกร และความรู้ในการสู้คดีสูง
ความยุติธรรมเหลื่อมล้ำ-ราคาแพง

ภาระงานล้นมือ เลือกรับคดีใหญ่

กลุ่มกรัฟฟายกรทำ 'คดีนโยบาย'
แต่คดีทั่วไปเจ้าหน้าที่เน้นเร่งรัดตัดสิน

แต่ละองค์กรผูกขาดงานกันคนละส่วน

เปิดช่องเรียกรับผลประโยชน์ในแต่ละขั้นตอน
เสี่ยงถูกแทรกแซงจากภายใน ด้วยคนตำแหน่งใหญ่

คดีเยอะ ยุ่งยาก ยิ่งฝากขังไว้นาน

คดีที่มีมากและรุนแรงกำลังทำให้ความยุติธรรมเหลื่อมล้ำ ยุ่งยาก และราคาแพง จนคนส่วนใหญ่ของสังคมเอือมไม่ถึง นอกจากการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของคนโดยไม่จำเป็นแล้วยังมีปัญหการเข้าถึงที่เป็นรูปธรรมในเชิงตัวเงิน เช่น คดีลักทรัพย์ตามมาตรา 334 ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นหนึ่งในประเภทคดีที่มีจำนวนมากที่สุด ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีต้นทุนทางตรงและ

ทางอ้อมที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ชั้นสอบสวนจนถึงชั้นพิจารณาคดีเฉลี่ยราว 120,330 บาท²¹ ซึ่งถือว่าสูงมากเมื่อเทียบกับรายได้ของประชากรไทย ที่ครึ่งหนึ่งของประเทศมีรายได้ไม่เกิน 4,100 บาทต่อเดือน เท่ากับว่าต้องทำงานเก็บออมเงินอย่างน้อย 2 ปี 5 เดือนถึงจะมีเงินสู้คดี แต่สำหรับผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า 10 ของประเทศซึ่งมีรายได้เฉลี่ยที่ 105,000 บาทต่อเดือน รายได้เพียงเดือนเดียวก็เกือบจะครอบคลุมต้นทุนสู้คดีทั้งหมดแล้ว²²

นอกจากนี้ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ทราบช่องทางทางกฎหมายก็จะเสียสิทธิการสู้คดีหลายประการ ในชั้นสอบสวน พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งผู้ต้องหาว่ามีหลักฐานในการเอาผิดใดบ้าง และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาคัดค้านได้ แต่ในหลายกรณี พนักงานสอบสวนเลือกจะไม่แจ้งหลักฐานเอาผิดผู้ต้องหา²³ หากผู้ต้องหาไม่ทราบว่าตนมีสิทธิหรือต้องคัดค้านหลักฐานใด ก็จะพลาดโอกาสทำให้ข้อคัดค้านของตนเองปรากฏในสำนวน ทำให้ต่อสู้คดียากขึ้นเมื่อถึงชั้นพิจารณาคดี ในขั้นตอนการฝากขังผู้ต้องหาหรือจำเลย ประชาชนบางส่วนก็ไม่ทราบสิทธิในการร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่ต้องใช้หลักประกันได้ ทำให้ต้องถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณาคดี หรือต้องไปขวนขวายหาหลักประกันมาวางไว้กับศาลโดยไม่จำเป็น

การเข้าถึงทนายช่วยเหลือคุณภาพดียังไม่ทั่วถึง ในทางกฎหมาย มาตรา 134/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้ต้องมีการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาก่อนเริ่มการสอบสวนทุกกรณีในคดีที่มีโทษประหารชีวิต หรือผู้ต้องหาอายุไม่เกิน 18 ปี ส่วนในคดีที่มีโทษจำคุก พนักงานสอบสวนต้องแจ้งสิทธิการมีทนายต่อผู้ต้องหา ก่อนเริ่มสอบสวน ซึ่งหากผู้ต้องหาไม่มีทนายความและประสงค์จะมีพนักงานสอบสวนต้องจัดหาให้ แต่ในทางปฏิบัติผู้ต้องหาบางคนอาจไม่ได้แสดงความต้องการจะมีทนายความ เพราะไม่รู้ว่าจะช่วยให้ตนไม่เสียเปรียบทางคดีได้อย่างไร หรือเพราะพนักงานสอบสวนบางคนหว่านล้อมผู้ต้องหาจนสุดท้ายยอมให้สอบสวนโดยไม่มีทนายความอยู่ด้วย²⁴

เมื่อผู้ต้องหากลายเป็นจำเลยในชั้นศาล ก็อาจจะยังไม่มีทนายความเช่นกัน ในทางปฏิบัติ

เนื่องจากมีปริมาณคดีล้นมือ ศาลมักจะนำตัวจำเลยจำนวนมากเข้าไปอยู่ในห้องเวรชีพร่วมกัน และรวบรัดการถามความประสงค์ที่จะมีทนาย โดยไม่ได้อธิบายสิทธิของจำเลยอย่างครบถ้วนหรืออธิบายผลของการไม่มีทนายความ²⁵ ทำให้จำเลยหลายคนรับสารภาพไปโดยไม่มีโอกาสได้ปรึกษาทนายความ ดังเช่นการสำรวจผู้ต้องหาหญิงในเรือนจำใน พ.ศ. 2561 ที่พบว่ากว่าร้อยละ 40 ไม่มีทนายความในชั้นศาล²⁶

ระหว่างการสู้คดีก็ยังคงถูกขังก่อนจะถูกตัดสินถูกผิด เจ้าหน้าที่รัฐฝากขังผู้ต้องหาได้ง่ายในคดีที่มีอัตราโทษสูง เสมือนว่าการขังเป็นค่าหลักตั้งต้น (default option) และจะยอมให้มีการปล่อยตัวชั่วคราวหากจำเลยพิสูจน์ได้ว่าเมื่อปล่อยตัวแล้วจะไม่หลบหนี ไม่ทำลายหลักฐาน หรือไม่ก่อความผิดอื่นเพิ่ม แต่จำเลยมักมีข้อจำกัดที่จะแสดงข้อมูลต่างๆ ให้ศาลเห็น ทำให้สุดท้ายแล้วศาลต้องเรียกเงินประกันตัวเป็นส่วนใหญ่²⁷ ในปี 2562 ศาลมีโครงการให้ผู้พิพากษาเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งพบว่าร้อยละ 80 ของผู้ต้องขังระหว่างฯ ไม่ทราบว่าสามารถยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่ต้องเสนอเงินเป็นหลักประกันได้²⁸

ความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมไทยยังมีมิติของสถานะทางสังคมด้วย ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นใคร ประกอบอาชีพอะไร ยังคงมีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรม โดยหากเป็นผู้มีสถานะทางสังคมสูง เป็นที่ยอมรับ หรือมีอำนาจทางการเมืองก็จะได้รับอภิสิทธิ์บางประการเหนือประชาชนทั่วไป เช่น แนวพิจารณาของศาลที่ว่าผู้มีสถานะทางสังคมสูง เช่น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นผู้ต้องหาที่ไม่มีทางหลบหนีอย่างแน่นอน จึงไม่จำเป็นต้องออกหมายจับ²⁹

ภาระงานล้นมือ เลือกทำคดีใหญ่

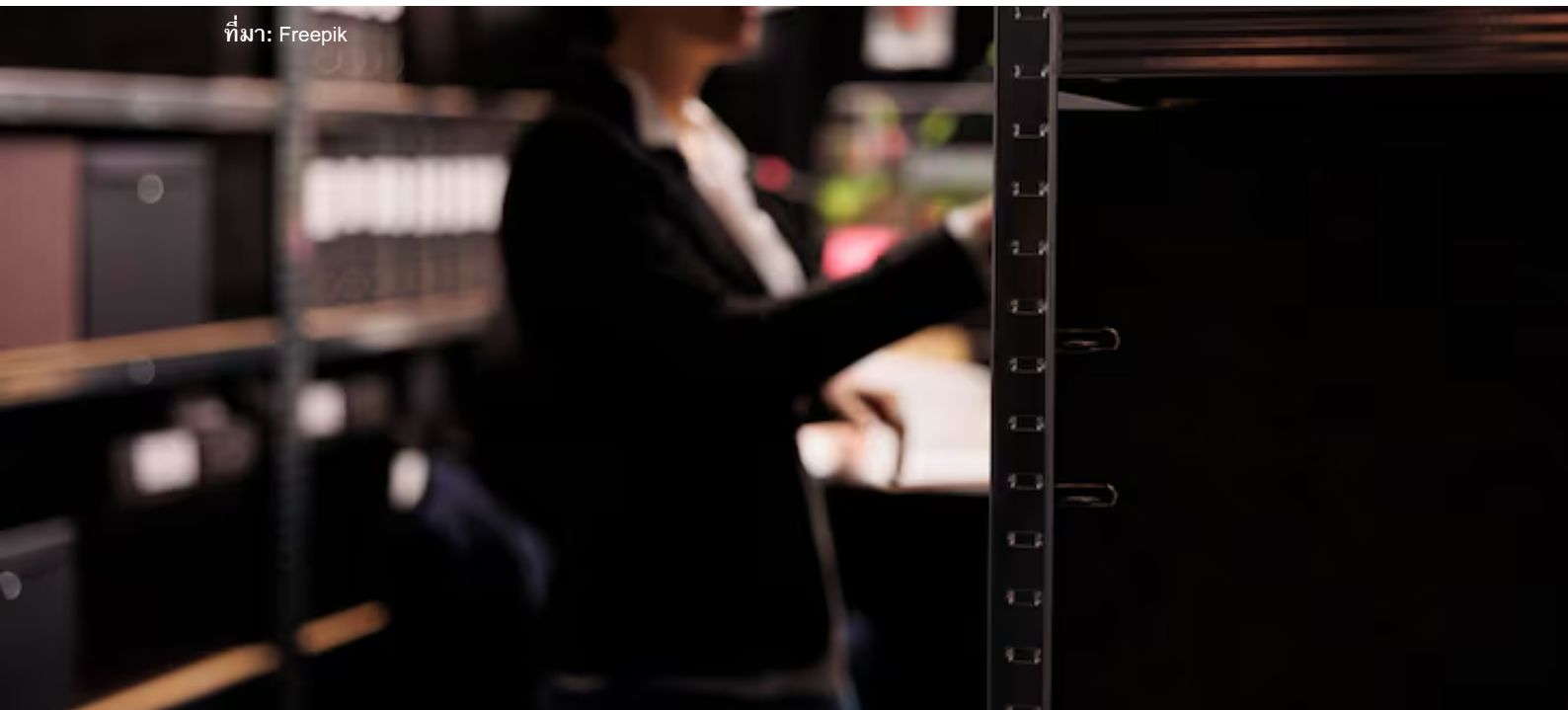
ขณะเดียวกัน ระบบยุติธรรมไทยยังมีปัญหาการบริหารจัดการคดีที่มากเกินไป โดยในปี 2565 มีจำนวนคดีรับแจ้งความมากถึง 8.3 แสนคดี มีสำนวนคดี (ที่มีตัวผู้ต้องหา) 5.9 แสนคดีเข้าสู่การพิจารณาของอัยการและมีคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นถึง 6.6 แสนคดี³⁰ เมื่อคำนวณภาระงาน จะพบว่าบุคลากรแต่ละฝ่ายมีภาระงานล้นมือ พนักงานสอบสวนแต่ละคนต้องทำคดี 71 คดีต่อปี เท่ากับโดยเฉลี่ย ต้องทำสำนวนคดีให้เสร็จภายใน 3.4 วันต่อคดี เช่นเดียวกับอัยการแต่ละคนที่ต้องพิจารณาสำนวนเพื่อสั่งฟ้องคดี 144 คดีต่อปี โดยเฉลี่ยต้องใช้เวลาไม่เกิน 1.7 วันต่อคดี และผู้พิพากษาศาลชั้นต้นต้องพิจารณาตัดสินคดี 195 คดีต่อปี โดยเฉลี่ยต้องใช้เวลาไม่เกิน 1.2 วันต่อคดีมีเช่นนั้นจะมีภาระงานค้างไปในปีถัดไป³¹

ภาครัฐจึง ‘เลือก’ ดำเนินคดีบางคดีมากเป็นพิเศษ และละเลยคดีอื่นๆ ไป โดยที่ผ่านมารัฐมักจะดำเนิน ‘คดีนโยบาย’ โดยใช้กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายที่มีโทษทางอาญาสูงเป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางนโยบายผ่านการใช้อำนาจเข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการ

ยุติธรรมให้ทำงานแบบที่รัฐต้องการ³² แต่ประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยส่วนใหญ่เป็นผู้ยากจนหรือสถานะทางสังคมไม่สูงนัก ดังเช่นการ ‘ทวงคืนผืนป่า’ ของรัฐบาล คสช.³³

ในทางตรงข้าม คดีจำนวนมากที่อยู่ในระบบสร้างแรงจูงใจที่หลักให้เจ้าหน้าที่คำนึงถึงความเร็วกว่าความเป็นธรรม และเอื้อหรือส่งเสริมให้ใช้วิธีการลดหรือเร่งคดีที่ไม่เป็นธรรม เช่น ในชั้นการสอบสวน มีวิธีการที่เรียกว่า ‘เป่าคดี’ เพื่อลดจำนวนคดี โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจรับฟังข้อร้องทุกข์ แต่ลงบันทึกการแจ้งความในสมุดส่วนตัว ไม่ใช่ในระบบของสถานีตำรวจ ในขณะที่อัยการเองก็เร่งสั่งฟ้องไปก่อน ไม่ได้ตรวจสอบสำนวนอย่างรอบคอบ ไม่ได้สั่งสอบสวนเพิ่มในกรณีสำนวนอ่อนเกินไปหรือในกรณีที่ไม่ได้แจ้งสิทธิการมีทนาย จนเป็นผลให้ศาลสั่งยกฟ้องในหลายคดี ในชั้นการพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น ก็มีข้อวิจารณ์ต่อแนวปฏิบัติใน ‘ห้องเวรชี้’ ว่าเน้นไปที่การตัดสินคดีจำนวนมากให้เสร็จสิ้นได้ในแต่ละวันมากกว่าการรักษาสิทธิของจำเลย อีกทั้งยังมีการปิดกั้นมิให้บุคคลภายนอก รวมถึงทนายความร่วมฟังการพิจารณาคดีของศาล ขัดกับหลักการให้การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอันเป็นหลักสากล³⁴

ที่มา: Freepik

สำหรับศาลเองนั้น ก็มีวิธีการเร่งรัดคดีผ่านการตัดสินตามยี่ตอกโดยไม่ได้ปรับโทษให้เหมาะสมกับผู้ทำผิดแต่ละคนตามพฤติการณ์และปัจจัยแวดล้อม โดยมีสาเหตุจากการที่กฎหมายเปิดช่องให้ศาลตัดสินโทษในคดีส่วนใหญ่ได้โดยไม่ต้องสืบเสาะหาข้อมูลผู้ทำผิดและพยานหลักฐานเพื่อกำหนดโทษ การทำตามยี่ตอกยังเป็นตัวเลือกหลักในการดำเนินงาน เพราะการปฏิบัติงานตามจะเป็นไปอย่างราบรื่น โดยมักจะไม่ต้องสืบเสาะหาข้อมูลผู้ทำผิด ยกเว้นว่าผู้ทำผิดยื่นคำแถลงประกอบคำรับสารภาพที่จะขอให้รอลงอาญาหรือบรรเทาโทษ จึงจะสั่งให้สืบเสาะตรวจความถูกต้องของข้อมูลในคำแถลงของจำเลย และเมื่อประกอบกับคดีที่ล้นศาลอยู่ ทำให้มีแรงจูงใจตัดสินคดีเร็วขึ้น

แต่ละองค์กรผูกขาดงานกับคนละส่วน

หน่วยงานยุติธรรมของไทยยังทำงานอย่างเป็นเอกเทศ ทำงานเป็นระบบปิด ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลจากภายนอก ภายใต้เหตุผลเพื่อความเป็น ‘อิสระ’ จึงสามารถผูกขาดงานของตนเอง สภาพแวดล้อมเช่นนี้จึงเอื้อให้เกิดการทุจริตหรือการแทรกแซงได้ง่ายจากคนในองค์กร

โดยเฉพาะจากผู้บังคับบัญชาที่อาจเข้ามาทักทายความเป็นอิสระและการใช้ดุลพินิจของผู้ใต้บังคับบัญชาที่เป็นผู้รับผิดชอบสำนวน

ความยุติธรรมไทยมีความบกพร่องตั้งแต่ต้นธารของกระบวนการ นั่นคือชั้นสอบสวนที่เปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนพยานหลักฐานได้ โดยทั่วไป ฝ่ายพนักงานสอบสวน (ตำรวจ) ทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเป็นหลักเพียงฝ่ายเดียว ไม่มีหน่วยงานภายนอกกำกับตรวจสอบการทำงานตั้งแต่แรก

งานสอบสวนในไทยยังปราศจากการถ่วงดุลจากหน่วยงานอื่นที่เป็นอิสระจากองค์กรตำรวจ องค์กรหนึ่งที่มีบทบาทน้อยกว่าที่ควรจะเป็นคืออัยการ ซึ่งอัยการบางคนเรียกสำนวนที่เจ้าหน้าที่ตำรวจส่งมาว่าเหมือน ‘นิยายสอบสวน’ เนื่องจากอัยการไม่สามารถทราบได้ว่าพยานหลักฐานที่ตำรวจเสนอมานั้นถูกต้องหรือไม่ และจะรู้ข้อเท็จจริงของคดีเท่าที่ตำรวจเขียนมาในสำนวน และหากจะต้องการสอบสวนเพิ่มก็ต้องส่งผ่านพนักงานสอบสวนเท่านั้น³⁵

ในทำนองเดียวกัน การสั่งคดีของอัยการก็ยังมีปัญหา แม้ว่าการสั่งฟ้องคดีจะมีการถ่วงดุลมากกว่างานสอบสวน แต่ก็ยังจำกัดอยู่แค่นั้น

ที่มา: Freepik

องค์กรสังกัดระบบราชการในปัจจุบัน หากอัยการมีความเห็นแย้งพนักงานสอบสวนว่าไม่ควรสั่งฟ้องสำนวนนั้นจะถูกส่งให้ผู้บัญชาการตำรวจเป็นผู้ทำความเห็น ในกรณีที่ตำรวจยังคงยืนยันว่าต้องสั่งฟ้อง อธิบดีกรมอัยการจะพิจารณาชี้ขาด ซึ่งก็อาจใช้ดุลพินิจในการฟ้องประชาชน หรือไม่ฟ้องเพื่อให้จบคดี และเอื้อผลประโยชน์ให้กับบางคนได้

ในกรณีของศาลนั้นมีชื่อเสียงว่าเป็นองค์กรปิด การทำคำพิพากษาต่างๆ ใช้ระบบการตรวจสอบจากภายในเท่านั้น หลายครั้งจึงขาดความโปร่งใสและเสี่ยงต่อการถูกแทรกแซงรูปแบบการทุจริตหนึ่งที่พบได้ทั่วไปเช่นเดียวกับองค์กรยุติธรรมอื่นคือ การที่ผู้พิพากษาเรียกรับสินบนโดยสัญญาว่าจะ ‘วิ่งเต้น’ ให้ หรือการจ่ายสำนวนโดยเจาะจงไปที่ผู้พิพากษาหรือองค์กรคณะ

ผู้พิพากษา ซึ่งช่วยให้คาดการณ์ผลลัพธ์ในคำพิพากษาได้³⁶

ประชาชนซึ่งดูจะได้อะไรน้อยมากจากกระบวนการยุติธรรมนี้ ยังต้องจ่ายต้นทุนทางอ้อมให้กระบวนการยุติธรรมที่เน้นใช้โทษอาญาด้วย เพราะรัฐจะให้บริการดำเนินคดีอาญากับความผิดที่กระทบต่อสังคมโดยรวมโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายจากผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งใช้งบประมาณเฉลี่ยต่อคดี 1.2 แสนบาทตลอดกระบวนการตั้งแต่การสอบสวนจนถึงการจำคุก แต่หลายคดีสามารถใช้มาตรการอื่นแทนได้ เช่น การลงโทษทางปกครองแทนอาญาสำหรับการกระทำผิดต่อกฎระเบียบของรัฐที่ไม่ร้ายแรง ซึ่งใช้งบประมาณเฉลี่ย 9 หมื่นบาทต่อคดี และการใช้โทษทางแพ่งสำหรับจัดการคดีเอกชนกันเอง จะใช้งบประมาณรัฐเฉลี่ยราว 1.1 หมื่นบาทต่อคดีเท่านั้น³⁷

พยายามปฏิรูปหลายเรื่อง แต่ยังแก้ไม่ได้ ไบไม่ถึงราก

ความพยายามปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมมีอยู่ในสังคมไทยมาโดยตลอด โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 หมวดใหญ่ๆ คือ 1) การพยายามลดการใช้โทษอาญา รวมถึงโทษจำคุก เพื่อให้มีการใช้โทษได้อย่างมีสัดส่วนต่อการกระทำผิดมากยิ่งขึ้น 2) การพยายามถ่วงดุลระหว่างหน่วยงานยุติธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาระบบอภิบาลให้มีการ

ตรวจสอบกัน และเกิดการดำเนินงานที่โปร่งใส ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น 3) การสร้างระบบช่วยเหลือโดยมุ่งหวังจะลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมภายใต้สังคมที่เผชิญความเหลื่อมล้ำรุนแรง ทว่าทั้งสามด้านนี้ไม่ค่อยได้ผลลัพธ์ดังหวัง หรือในบางครั้งก็ตรงข้ามกับที่ตั้งใจไว้

ความพยายาม

ความเป็นจริง

- ▶ เริ่มใช้โทษปกครองแต่จำนวนโทษอาญายังเพิ่มขึ้น
- ▶ ลดการดำเนินคดีทำได้เฉพาะรอลงอาญาและรอกำหนดโทษ ยังไม่มีโทษทางเลือกให้ได้สัดส่วน
- ▶ ยิงปืนรูป ยิง 'เอกเทศ' ทำกันเองตรวจสอบกันเอง
- ▶ วางระบบไว้ แต่ยังไม่ค่อยใช้จริง
- ▶ ระบบทนายช่วยเหลือยังแยกส่วนไม่มีประสิทธิภาพ

การพยายามลดการใช้โทษอาญา

การลดโทษอาญาที่พอทำได้ในอดีต คือ การบังคับใช้โทษปรับทางปกครองในปี 2540 ซึ่งปรับลักษณะการลงโทษให้เบาลงกว่าการใช้โทษอาญาเล็กน้อย โดยไม่มีการกักขังกรณีไม่มีเงินจ่าย และจะไม่ติดทะเบียนประวัติอาชญากร และเมื่อปี 2565 ก็เริ่มใช้โทษปรับเป็นพินัย แทนโทษอาญาที่มีโทษปรับสถานเดียวได้ แต่ทั้งสองแนวทางนี้ยังคงจำกัดเฉพาะกฎหมายไม่กี่ฉบับ

การใช้โทษอาญากับความผิดส่วนตัวนั้นยังไม่ค่อยคืบหน้า ดังเช่นกรณี พ.ร.บ.ว่าด้วยความ

ผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค ที่คณะรัฐมนตรีเคยมีมติเห็นชอบให้ยกเลิกตั้งแต่ ปี 2547 แต่จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังเป็นเพียงร่างกฎหมาย

การลดโทษอาญาเพื่ออีกแนวทางคือการสร้างกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้จัดการคดีได้โดยไม่ต้องนำคดีเข้าสู่ศาล การชะลอฟ้องหรือการเบี่ยงเบนคดีเป็นมาตรการหนึ่งที่ทำให้อำนาจการสั่งไม่ฟ้องได้ หากเห็นว่าผู้ต้องหามีความผิดจริงแต่ไม่ได้มีเจตนาชั่วร้าย โดยให้ใช้มาตรการคุมประพฤติ ทว่า การปฏิรูปตามแนวทางนี้ก็คืบหน้าเพียงเล็กน้อยในช่วงที่ผ่านมา จากที่เคย

ออกระเบียบ พ.ศ. 2520 แต่สุดท้ายไม่มีผลบังคับใช้ โดยถูกแย้งว่าไม่มีกฎหมายรับรองและก้าวล่วงอำนาจตุลาการ หลังจากนั้นได้มีความพยายามออกกฎหมายการชะลอฟ้องอีกหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่เป็นผล³⁸

อีกมาตรการหนึ่งคือ การไกล่เกลี่ยระหว่างข้อพิพาทระหว่างคู่ขัดแย้งก่อนฟ้องศาล ซึ่งตราเป็นกฎหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 จนถึง พ.ศ. 2565 มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั่วประเทศแล้ว 1,189 ศูนย์ แยกเป็นศูนย์ภาคประชาชน 1,107 แห่ง และศูนย์ภาครัฐ 82 แห่ง³⁹ แต่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาตามกฎหมายนี้ถูกจำกัดให้ทำได้เฉพาะกับฐานความผิดที่ยอมความได้ คือ ความผิดลหุโทษและความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปีบางมาตราในประมวลกฎหมายอาญา ทำให้คดีอาญาเข้าสู่การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องน้อย ในปี 2565 มีการไกล่เกลี่ยคดีรวมทั้งสิ้นเพียง 715 คดี คิดเป็นร้อยละ 0.12 ของคดีที่เข้าสู่ศาล

การจะเพิ่มโทษทางเลือกทดแทนโทษจำคุกก็ยังไม่คืบหน้ามากนัก การใช้โทษค่าปรับแทนการจำคุก ยังมีข้อครหาถึงผลการป้องปรามการกระทำผิด สาเหตุหนึ่งคือการที่กฎหมายกำหนดค่าปรับเป็นจำนวนเงินตายตัว ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไป มูลค่าที่แท้จริงของค่าปรับลดลงตามอัตราเงินเฟ้อ เช่น ฐานความผิดที่มีโทษปรับไม่เกิน 2 พันบาท ซึ่งกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญาตั้งแต่ปี 2499 พอถึงปี 2557 มีมูลค่าแท้จริงเหลือแค่ 200 บาท

รัฐบาลพยายามแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาให้เพิ่มโทษปรับ 10 เท่าสำหรับ 31 มาตราในปี 2558 และอีกกว่า 200 มาตราในปี 2560 ซึ่งเป็นการปรับแบบรายครั้ง แต่ไม่มีการตอบสนองต่อข้อเสนอเชิงระบบที่ให้มีกลไกปรับค่าปรับตามเงินเฟ้อโดยอัตโนมัติ

ทั้งนี้ ระบบค่าปรับคงที่ยังสร้างความเหลื่อมล้ำในด้านการลงโทษโดยผู้มีรายได้น้อยอาจไม่สามารถจ่ายค่าปรับ ทำให้ต้องถูกกักขังแทน ในขณะที่ค่าปรับเดียวกันเป็นเงินเพียงเล็กน้อยสำหรับผู้มีรายได้สูง ทำให้ไม่มีผลป้องปราม จึงมีข้อเสนอให้ใช้ระบบลงโทษปรับตามฐานะทางเศรษฐกิจ (day fines) โดยในระบบโทษปรับตามฐานะนี้ ค่าปรับจะขึ้นอยู่กับรายได้ของผู้ทำผิด ยิ่งมีรายได้สูง ค่าปรับยิ่งสูงเพื่อให้มีผลการป้องปรามใกล้เคียงกันระหว่างคนรวยและคนจน แต่ก็ไม่ได้นำมาใช้ ด้วยเหตุว่าไทยขาดความพร้อมเพราะขาดระบบจัดเก็บข้อมูลรายได้ของประชาชนและที่จริงแล้วไม่มีความจำเป็นที่ต้องนำระบบดังกล่าวมาใช้เพราะในปัจจุบันศาลสามารถใช้ดุลพินิจพิจารณาฐานะของผู้ทำผิดประกอบการลงโทษได้อยู่แล้ว⁴⁰

มาตรการอีกรูปแบบคือการเพิ่มโทษระดับกลางสำหรับความผิดที่ไม่ร้ายแรง เช่น การควบคุมตัวในบ้านกึ่งวิถี การคุมประพฤติแบบค่ายฝึกอบรม การจำคุกในสถานที่อื่นที่ไม่ใช่เรือนจำ ซึ่งจะให้มีทางเลือกมากขึ้นจากปัจจุบันที่มีจำกัดแค่ 5 ประเภท (ปรับ ริบทรัพย์สิน กักขัง จำคุก และประหารชีวิต) แต่การเพิ่มโทษทางเลือกเหล่านี้จะถูกมองว่าเป็นการช่วยเหลือนักการเมืองที่มีคดีอาญาไม่ต้องจำคุก รวมไปถึงมุมมองความเชื่อที่ว่าผู้ต้องโทษจำคุกสมควรรับโทษในเรือนจำ⁴¹

การพยายามถ่วงดุลระหว่างหน่วยงาน ยุติธรรม

ปัญหาความบิดเบี้ยวในคดีความต่าง ๆ ทำให้เกิดกระแสการปฏิรูปเป็นระยะ แต่ข้อเสนอหลายประการไม่ค่อยคืบหน้าเพราะหน่วยงานยุติธรรมเห็นแย้งกันและไม่เชื่อใจกันพอที่จะประสานความเห็นต่างกันได้ กล่าวคือมีความไว้วางใจภายในองค์กร และไม่ไว้วางใจองค์กรอื่นอย่างมาก จนมักจะกลายเป็นการปฏิรูปให้ ‘เอกเทศ’ แทนที่จะอิสระจากอำนาจแทรกแซงเพื่อรับผิดชอบต่อประชาชน ก็กลายเป็นการอิสระหลุดลอยจากประชาชนเสียเอง

ในด้านการสอบสวน มีข้อเสนอให้ฝ่ายอัยการและฝ่ายปกครองเข้ามากำกับติดตามการสอบสวนคดีตั้งแต่ต้น อย่างน้อยในคดีสำคัญจากปัจจุบันที่แทบไม่มีบทบาท ซึ่งคาดหวังว่าจะช่วยต้านทานการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอำนาจได้ แต่สุดท้ายก็ไม่ได้มีการออกหรือแก้ไขกฎหมายดังกล่าวเพราะมีแรงคัดค้านหลักจากฝ่ายตำรวจ โดยมองว่าการให้อัยการมา ‘คุม’ งานสอบสวนจะไม่ช่วยลดความบิดเบี้ยวได้ เพราะอัยการก็ร่วมกับตำรวจบางนายบิดเบือนสำนวนและหลักฐานได้เช่นกัน⁴² และอัยการไทยก็ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญและทรัพยากรพอที่จะเข้ามาร่วมสอบสวน⁴³ ขณะที่อัยการบางท่านเห็นว่าอุปสรรคในการปฏิรูปมาจากแรงคัดค้านของผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับบัญชาที่ได้ประโยชน์จากการควบคุมและแทรกแซงงานสอบสวนได้⁴⁴

อีกข้อเสนอปฏิรูปการสอบสวนมาจากฝ่ายตำรวจเอง แต่ก็พบกับความขัดแย้งกันภายในและไม่ประสบความสำเร็จเช่นกัน โดยสมาคมพนักงานสอบสวนเสนอให้แยกการบริหารงานสอบสวนเป็น

อิสระออกจากงานปรามปรามและงานส่วนอื่นไม่ให้อยู่ภายใต้ผู้บังคับบัญชาคนเดียวกันเหมือนในปัจจุบัน ขณะที่พนักงานสอบสวนอีกกลุ่มไม่เห็นด้วยและแยกตัวออกมาเป็นจัดตั้งสมาคมพนักงานสอบสวนแห่งชาติ โดยเรียกร้องให้ตั้งหน่วยงานสอบสวนที่แยกออกเป็นอิสระจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ⁴⁵ สุดท้ายก็ต้องหยุดชะงักลงเพราะสำนักงานตำรวจแห่งชาติคัดค้านโดยอ้างว่าจะก่อให้เกิดปัญหาการบริหารงานในภาพรวมที่ต้องอาศัยการประสานงานระหว่างฝ่ายสอบสวนกับฝ่ายงานอื่น⁴⁶

เหตุที่มาตรการชะลอฟ้องที่มุ่งหวังลดการใช้โทษอาญานั้นดำเนินต่อไปไม่ได้ก็เนื่องจากการที่มีพื้นที่อำนาจทับซ้อนระหว่างอัยการกับศาลมองว่าการชะลอมีลักษณะก้าวล่วงอำนาจตุลาการเสมือนเป็นการให้อำนาจพิจารณาตัดสินคดีถูกผิดแก่อัยการตัดสินถูกผิด และอาจเป็นการตัดทอนสิทธิจำเลยที่จะต่อสู้คดีอย่างถึงที่สุดชั้นศาลด้วย อีกทั้งยังเป็นการเปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนความยุติธรรมได้ง่ายขึ้น โดยการแทรกแซงการทำงานของอัยการจากฝ่ายการเมืองหรือผู้มีอำนาจ⁴⁷

ความเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาของอัยการในฐานะองค์กรยิ่งทำให้ขาดความยึดโยงกับองค์กรหรืออำนาจอื่น โดยเฉพาะอำนาจการเมืองที่มีตัวแทนจากการเลือกตั้ง แต่เดิม อัยการมีฐานะเป็นกรมอัยการสังกัดกับกระทรวงมหาดไทย โดยมีแนวคิดคืออัยการนั้นเป็นหนึ่งในหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่บังคับใช้กฎหมายผ่านการฟ้องร้องจึงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลในฐานะแขนขาหนึ่งของฝ่ายบริหาร ทว่าภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2534 มีความพยายามผลักดันจากภายในอัยการเองที่ต้องการให้อัยการมีฐานะทัดเทียมองค์กรตุลาการ⁴⁸ ทำให้คณะรัฐประหาร

ออกประกาศให้อัยการเป็นหน่วยงานอิสระ และก่อตั้งสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีคนเดียวนั้น ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 และ 2560 ซึ่งเป็นผลจากการรัฐประหารอีกเช่นกัน อัยการก็กลายเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญและองค์กรตามรัฐธรรมนูญตามลำดับ มีอิสระจากฝ่ายบริหารโดยสิ้นเชิง แม้ว่าการแต่งตั้งอัยการสูงสุดยังต้องได้รับมติเห็นชอบจากวุฒิสภา แต่ผู้เสนอชื่อก็ยังเป็น ก.อ. ที่กรรมการส่วนใหญ่มีแต่อัยการด้วยกันเอง

สถานการณ์ของศาลก็ไม่ต่างกันมากนัก ตุลาการไทยให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของตนเองมากจนทำให้ขาดการยึดโยงและความรับผิดชอบ เคยมีข้อเสนอในร่างรัฐธรรมนูญฉบับบรรษัทภิบาล อรรถธนาให้ ก.ต. ต้องมีสัดส่วนคนนอกอย่างน้อยหนึ่งในสามของกรรมการที่เป็นผู้พิพากษา และให้ผู้ถูก ก.ต. ตัดสินลงโทษทางวินัยสามารถอุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้ แต่ก็ต้องเจอกับผู้พิพากษาที่ล่ำรายชื่อกันคัดค้าน โดยอ้างว่าจะกระทบต่อความเป็นอิสระของศาลและลดทอนอำนาจของ ก.ต. ในการกำกับวินัยของผู้พิพากษากันเอง⁴⁹

การสร้างระบบช่วยเหลือ ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรม

สำหรับการช่วยค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี มีการจัดตั้ง ‘กองทุนยุติธรรม’ ซึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย แต่ที่ผ่านมาก็ยังประสบปัญหาการให้ความช่วยเหลือที่ไม่ครอบคลุมโดยการตีความระเบียบข้อบังคับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีบางประเภทเข้าไม่ถึง โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง

ศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือความสงบเรียบร้อยที่เปิดช่องให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจในการปฏิเสธที่จะช่วยเหลือในคดีที่มีโทษสูงหรือเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐ จากการสำรวจคำร้องขอความช่วยเหลือที่ไม่ได้รับการอนุมัติ 119 คำขอ พบว่า 86 คำขอ ถูกปฏิเสธเพราะเหตุผลดังกล่าว นอกจากนี้ กองทุนยุติธรรมยังมีหลักเกณฑ์จะไม่ช่วยผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความเสี่ยงหลบหนีสูง แต่กลับขาดการประเมินความเสี่ยงที่น่าเชื่อถือ ทำให้ช่วยเหลือได้ไม่มากเท่าที่ควร⁵⁰

สำหรับการเข้าถึงทนายความช่วยเหลือ ได้มีการปรับเพิ่มค่าตอบแทนเพื่อสร้างแรงจูงใจดึงดูดทนายเข้ามาให้บริการมากขึ้น เช่น ในปี 2562 มีการเปลี่ยนระบบค่าตอบแทนของทนายความอาสาในชั้นสอบสวนเป็น 1,000 บาทต่อวันจากเดิมที่ให้เป็นรายครั้ง⁵¹ และปรับค่าตอบแทนของทนายความอาสาที่ให้คำปรึกษากฎหมายจาก 600 บาทเป็น 1,000 บาทต่อวัน⁵²

ทว่ายังไม่มีการปรับปรุงเชิงระบบอย่างจริงจัง เช่น ข้อเสนอถ่ายโอนภารกิจการจัดหาทนายความช่วยเหลือในคดีอาญาทุกชั้นไปให้สภาทนายความเป็นผู้ดูแล เพื่อบูรณาการระบบ แต่ก็ยังไม่มีมาตรการใด ๆ⁵³ หรือข้อเสนอจัดตั้งองค์กรทนายสาธารณะ (public defender) ขึ้นทำหน้าที่ให้ช่วยเหลือจำเลยรายได้น้อยตลอดกระบวนการตั้งแต่ชั้นสอบสวนไปจนถึงชั้นพิจารณาคดี แต่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายนโยบาย รวมถึงยังถูกคัดค้านจากหน่วยงานรัฐสำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานศาลยุติธรรม และกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่เห็นร่วมกันว่าจะเป็นการจัดตั้งองค์กรที่ซ้ำซ้อนกับกลไกความช่วยเหลืออื่นที่มีอยู่แล้วและเห็นว่าการเพิ่มค่าตอบแทนทนายความเป็นเรื่องสำคัญกว่า⁵⁴

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าข้อเสนอที่พอจะหยิบได้นั้น เป็นข้อเสนอที่ปรับเล็กหรือทำเป็นครั้งไป โดยเฉพาะการปรับแก้เรื่องที่อยู่ภายใต้อำนาจที่แยกส่วนกัน แต่หากมีประเด็นการทับซ้อนของอำนาจระหว่างหน่วยงานเกิดขึ้นแล้ว ก็จะมีการปฏิรูปได้ยาก สิ่งที่ปรับแก้ได้จึงเป็นการเปลี่ยนในลักษณะวางทับไปบนฐานคิดเดิม

(layering) แต่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่เรียกว่า จะต้องถูกรองรับด้วยการเปลี่ยนฐานคิด (logic shift) ซึ่งต้องปรับโดยเข้าใจทั้งแรงจูงใจ แนวปฏิบัติ โครงสร้างระบบอภิบาล ตลอดจนวิธีคิดในสังคมในฐานะรากของปัญหาและข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลง

ระบบสร้างแรงจูงใจเร่งงาน ให้จบ-ตอบโจทก์ผู้ใหญ่

จากภาพรวมสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถกล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมของไทยกำลังอยู่ภายใต้แรงจูงใจของผู้ดำเนินงานที่ต้องการเติบโตในหน้าที่การงานได้โดยปลอดภัย ซึ่งอาศัย 2 องค์ประกอบ คือ การตอบโจทก์การทำงานให้จบตามที่ได้รับมอบหมายได้โดยไม่ถูกร้องเรียนหรือมีข้อครหา และการตอบสนองคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สามารถให้คุณให้โทษกับผู้ปฏิบัติงานได้โดยตรง ด้วยคดียี่สิบระบบอยู่ในปัจจุบันเป็นตัวเร่งให้เห็นแนวโน้มดังกล่าวนี้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากการเลือกดำเนินการบางอย่างและไม่ดำเนินการบางอย่าง

จากการปฏิบัติงานดังที่ได้อธิบายไปข้างต้น ทำให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่เน้นการดำเนินงานให้สะดวกที่สุดมากกว่าความเป็นธรรมหรือการทำความจริงให้ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ อัยการ หรือศาล ล้วนมีแนวทางการลดเวลาทำคดีลงอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งแนวทางเหล่านี้อาจ

จะตอบโจทก์ตัวชี้วัดด้านปริมาณการดำเนินงาน แต่ไม่อาจตอบโจทก์ความเป็นธรรมได้เลย ทั้งการไม่ลงบันทึกแจ้งความในระบบ การเร่งทำคดีจนไม่รัดกุม การส่งฟ้องไปก่อนแม้ว่าจะไม่แน่ใจในหลักฐาน ตลอดจนการบีบให้สารภาพในห้องเวรชี้

ภายใต้ความเร่งรีบนี้ ยิ่งทำให้ทางเลือกเดิมหรือแนวปฏิบัติที่ทุกคนทำมาก่อนเป็นทางเลือกต้นทุนต่ำ ปลอดภัย ถูกตั้งคำถามน้อย ไม่ต้องเสียเวลาชี้แจง จึงมักจะดำเนินการไปตามระบบที่เคยเป็น โดยไม่ได้ย่นมองผลลัพธ์มากนัก อาทิ การส่งฟ้องไปก่อนแม้จะไม่แน่ใจในพยานหลักฐาน เพื่อช่วยลดโอกาสการถูกแย้งโดยตำรวจหรือการให้อธิบดีกรมอัยการต้องเข้ามาพิจารณาชี้ขาด การพิจารณาคดีของศาลนั้นก็มักจะรักษา ‘ความเป็นกลาง’ ท่ามกลางการต่อสู้คดีที่ไม่เท่าเทียม ตลอดจนการตัดสินไปตาม ‘ยี่ต็อก’ ก็เป็นการทำงานไปตามบรรทัดฐาน ลดโอกาสถูกสอบวินัย

แรงจูงใจแบบเอาตัวรอด

เร่งรัดทำคดีให้จบ
มากกว่าทำความจริง
ให้ปรากฏ

ทำตามแนวปฏิบัติ
เน้นทางเลือกความเสี่ยงต่ำ

ตอบสนองต่อคำสั่งรัฐ
ผู้บังคับบัญชาเป็นหลัก

ระบบอภิบาลแบบปิด

เป็นอิสระจากความรับผิดชอบ
รับข้อต่อประชาชน
ปล่อยผ่านความยุติธรรม

ไร้การถ่วงดุลและ
มีส่วนร่วมจากภายนอก
ผู้บังคับบัญชาชี้ชะตาอาชีพ

ความก้าวหน้าตามอาวุโส
เพิ่มประโยชน์การเลือก
ทางปลอดภัย

การจะดำเนินเรื่องได้อย่างเอาจริงเอาจัง จึงต้องการ 'แรงกระตุ้น' ให้ออกจากการทำงานแบบปกติ สำหรับรัฐบาล แรงกระตุ้นนี้คือการจับตามองที่ใกล้ชิดผ่านการใช้กระบวนการยุติธรรมตอบสนอง 'คดีนโยบาย' โดยมีประวัติสำคัญคือ การทำสงครามยาเสพติดที่ดำเนินคดีรุนแรง กระทั่งฆ่าตัดตอนจนมีผู้เสียชีวิตมากถึง 1.3 พันรายจากการปราบปรามโดยไม่มีผู้รับผิดชอบ และการทวงคืนผืนป่าที่ดำเนินคดีไปมากถึง 46,000 คดีในระยะเวลา 8 ปี และสำหรับแ่งมุมที่ประชาชนเห็นนั้น ก็คือการที่กระบวนการยุติธรรมจะดำเนินนานอย่าง

ขยันขันแข็งได้ก็ต่อเมื่อคดีนั้นกลายเป็นข่าวดังและเป็นที่จับตาของสังคม

แรงจูงใจอีกอย่างคือการตอบสนองต่อผลประโยชน์ส่วนตนที่อาจเรียกได้ว่าระหว่างทางโดยอาศัยการทำงานที่เป็นระบบปิด ผูกขาดงานเป็นส่วนๆ ทำให้เกิดการตรวจสอบได้ยาก ในการแลกรับผลประโยชน์กับการตัดแต่งหลักฐาน วังเต็นล้มคดี ใช้อุปกรณ์สิ่งไม่พ้อง ตลอดจนการตัดสินคดีหรือล็อกตัวผู้ตัดสิน

แรงจูงใจเหล่านี้เป็นปัญหาตัวการ-ตัวแทน (principal-agent problem) ที่ตัวแทนมีข้อมูลเหนือกว่าตัวการ และสามารถดำเนินงานเพื่อตอบสนองต่อแรงจูงใจของตนเองได้ดี อย่างไรก็ตาม หากเรามองตัวการเป็นผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรม ก็เห็นว่าพวกเขาตอบสนองต่อผู้บังคับบัญชาได้ค่อนข้างดี หมายความว่าความไหลเวียนของข้อมูลและการติดตามตรวจสอบการทำงานค่อนข้างเป็นเนื้อเดียวกันในแต่ละองค์กร แต่ปัญหาที่สำคัญกว่าคือการไม่มีช่องทางยึดโยงระหว่างหน่วยงานยุติธรรมกับประชาชนที่ควรจะเป็นตัวการสูงสุดในเส้นทางคำสั่งนี้

ในการออกแบบองค์กรอิสระโดยทั่วไปนั้น จะมีข้อแลกได้แลกเสียกันคือความเป็นอิสระเพื่อรักษาหลักการทำงานกับความรับผิดชอบต่อประชาชน เช่น การแยกธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นอิสระ เป็นไปเพราะรัฐบาลมีแนวโน้มใช้นโยบายการเงินเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจมากกว่าที่ให้คำสัญญาไว้ ซึ่งในระยะยาวจะทำให้เสียความเชื่อมั่นในค่าเงิน และเกิดปัญหาต่อเสถียรภาพทางการเงินได้ จึงต้องแยกออกเพื่อให้ดำเนินงานโดยยังรักษาหลักการใหญ่ไว้ได้ ซึ่งสามารถวางการทำงานไว้บนหลักวิชาการและข้อมูลมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน กล่าวคือการเป็นอิสระจากอำนาจ เพื่อให้ตอบสนองประชาชนได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมกลายเป็นการสร้างความเป็นอิสระจากความรับผิดชอบต่อประชาชนเสียมากกว่า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น ‘ระบบอภิบาลแบบปิด’ ทั้งในระดับภาพรวมที่กระบวนการยุติธรรมถูกปฏิรูปในนามความเป็นอิสระ จนไม่มีจุดยึดโยงกับประชาชน การปิดกั้นการตรวจสอบระหว่างกันขององค์กรยุติธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้สายบังคับบัญชามีความ

ชัดเจนจนเป็นการทำงานตามระบบเพื่อตอบสนองคำสั่ง

ระบบการปราบปรามทุจริตเป็นตัวแสดงที่ชัดเจนมากของความเป็นอิสระจากความรับผิดชอบ เนื่องจากการทุจริตนั้นเกิดจากคนในระบบใช้ดุลพินิจ และช่องว่างในการเรียกร้องผลประโยชน์ แต่สิ่งที่เด่นที่ถูกใช้ในหลายเหตุการณ์คือการ ‘ตัดนิ้วร้าย’ ออกจากองค์กรด้วยคนในองค์กรกันเอง สำหรับหน่วยงานศาลและอัยการ องค์ประกอบของกรรมการสอบสวนเป็นคนในองค์กรทั้งหมด และกรรมการพิจารณาลงโทษ (คณะกรรมการอัยการ และคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม ตามลำดับ) เป็นคนในเกือบทั้งหมด โดยมีพื้นที่ให้ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกเพียง 2-3 คนจากทั้งหมด 15 คน

ระบบการตรวจสอบของตำรวจนั้นจะมีการเปิดให้องค์กรอื่นเข้าร่วมพิจารณามากกว่า อย่างไรก็ตาม ก็ดีในกรรมการสอบสวนนั้นทุกคนยังต้องมีตำแหน่งเป็นข้าราชการประจำอยู่ แล้วถ้าหากพบความผิดตำรวจชั้นผู้ใหญ่ก็จะตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อพิจารณาลงโทษโดยที่สมาชิกนั้นเป็นตำรวจทั้งหมดอีกเช่นกัน

ทั้งนี้ ตำรวจมีการเปิดช่องทางให้ประชาชนร้องเรียนผ่านคณะกรรมการพิจารณาเรื่องร้องเรียนตำรวจ (ก.ร.ตร.) โดยมีสัดส่วนกรรมการที่ไม่ได้มาจากการคัดเลือกกันเองของตำรวจจำนวนหกคนจากกรรมการทั้งหมด 10 คน อย่างไรก็ตาม คำวินิจฉัยของ ก.ร.ตร. ไม่ได้มีสภาพบังคับให้ผู้บังคับบัญชาต้องลงโทษ อีกทั้ง แม้จะมีความพยายามในการเล่นบทบาทเชิงรุกด้วยการสืบสวนกรณีใหญ่บ้าง แต่การทำงานส่วนใหญ่ของ ก.ร.ตร. ที่ผ่านมาก็ยังจำกัดอยู่แค่เรื่องที่ประชาชนร้องเรียนเข้ามา ซึ่งมักเป็นการผิดวินัยหรือการทุจริตขนาดเล็ก⁵⁵

ระบบอภิบาลแบบปิดนี้ยังมีลักษณะเป็น 'ไซโล' แบบราชการอย่างเต็มที่ และพยายามรักษาพื้นที่ไม่ก้าวท้าวหรือไม่ให้ใครก้าวท้าวกัน ดังที่เห็นจากความล้มเหลวในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมข้างต้น ซึ่งยิ่งเป็นการเพิ่มอำนาจเบ็ดเสร็จของแต่ละหน่วยงานในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม จึงทำให้สามารถใช้ดุลพินิจได้ง่ายยิ่งขึ้น

เมื่อแต่ละหน่วยงานทำงานเป็นแท่ง ทำงานกันเอง-ประเมินกันเอง การบังคับบัญชาแนวดิ่งจึงยังมีความสำคัญ และทำให้การโต้เถียงและการทำ

ตามคำสั่งผู้บังคับบัญชายิ่งได้ประโยชน์ จึงเห็นว่าผู้บังคับบัญชามีอำนาจในการสั่งแก้ไขสำนวนคดีและมีอิทธิพลในการดำเนินคดีขั้นตอนต่าง ๆ ได้มาก นอกจากนี้ ระบบความก้าวหน้าตามอาวุโสที่มุ่งเน้นจะทำให้ลดการใช้ดุลพินิจในการเลื่อนชั้นและป้องกันการแทรกแซงจากฝ่ายการเมืองและการครองตนในธรรมที่ช่วยให้พ้นอคติความลำเอียงก็มีข้อเสียที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานพยายามเลือกทางเสี่ยงต่ำ ไม่ให้ชื่อเสียงเสียหาย เพื่อประคองตัวให้ไปสู่ตำแหน่งสูงได้ มากกว่าการทำผลงานสร้างความยุติธรรมให้เป็นที่ประจักษ์

จารีต-วัฒนธรรมเก่า อุดรังการปฏิรูป กระบวนการยุติธรรม

ปัญหาในกระบวนการยุติธรรม จากอาการปัญหา ความล้มเหลวในการปฏิรูป แรงจูงใจ และระบบอภิบาล มีรากฐานปัญหาจากแนวคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของรัฐและสังคมไทยมายาวนาน เนื่องจากการปกครองของไทยเป็นแบบ 'การปกครองด้วยกฎหมาย' (rule by law) มาต่อเนื่องโดยไม่เคยถูกชำระ แตกต่างจากบริบทประเทศอื่นที่มีการตั้งคำถามต่อผู้ถืออำนาจรัฐ

จารีต 'ให้รัฐเป็นใหญ่' 'ให้คนดีปกครองบ้านเมือง' ตลอดจนความเชื่อทางศาสนาในการสั่งสมบุญบารมีและการเห็นคนไม่เท่ากันด้วยบุญกรรมเก่า เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงให้กระบวนการ

ยุติธรรมของไทยยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยวิธีคิดปฏิบัติแบบเดิมมาจนปัจจุบัน

จารีต 'ให้รัฐเป็นใหญ่' หรือที่เรียกว่า 'นิติรัฐอภิสิทธิ์' เป็นหลักกฎหมายที่อนุญาตให้รัฐใช้อำนาจละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนเพื่อปกป้อง 'ผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ' โดยการออกกฎหมายที่มีบทลงโทษรุนแรงเกินสัดส่วนความผิด การให้กลไกของรัฐใช้อำนาจได้เต็มที่ตลอดจนการยอมรับสภาวะยกเว้นการใช้ระบบกฎหมายปกติทั้งระบบอย่างเช่นการปกครองภายใต้คณะรัฐประหาร⁵⁶ ทั้งนี้การรักษา 'ผลประโยชน์และความมั่นคงของรัฐ' ยังมีความหมายที่ลึ้นไหลและขยายขอบเขตได้ตามบริบทตั้งแต่การต่อสู้

- * กฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ
- * เน้นใช้โทษแรง และให้ทรัพยากรเมื่อต้องการใช้งาน
- * เรียนกฎหมายแบบท่องจำ เพื่อป้อนเข้าระบบ

- * หาผู้ปกครองที่ 'ทรงธรรม' เข้ามาถืออำนาจเต็ม
- * ไม่ต้องพัฒนาระบบการตรวจสอบถ่วงดุล

- * เชื่อในการสั่งสมบุญบารมี ผู้มีอำนาจคือผู้มีบุญมาก
- * ถึงที่สุดคือการมองว่า แต่ละคนไม่เท่ากัน

คอมมิวนิสต์ การปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์
การปราบยาเสพติด หรือแม้แต่การทวงคืนผืนป่า

จารีตปกครองนี้ยังสร้างวัฒนธรรมลอยนวล
พันธุ์ให้แกรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ต้องรับผิดชอบจาก
ปฏิบัติการที่นำไปเพื่อ 'ผลประโยชน์และความ
มั่นคงของรัฐ' โดยอาจมีการบิดเบือนการดำเนินคดี
หรือการวางเฉยให้คดีหายไปเพื่อรักษาความชอบ
ธรรมในการใช้อำนาจของรัฐต่อไปดังเช่นที่มีการ
ตั้งข้อสงสัยถึงความล่าช้าในการสอบสวนการฆ่า
ตัดตอนในระหว่างการปราบปรามยาเสพติด

จารีต 'ให้คนดีปกครองบ้านเมือง' หรือที่
เรียกว่า 'ราชานิธิธรรม' เป็นหลักที่เชื่อว่าความ

ยุติธรรมจะบังเกิดได้เมื่อคนดีมีศีลธรรมสูงส่งได้
ปกครองบ้านเมือง เพราะเป็นผู้ที่เข้าใจความยุติธรรม
ได้อย่างแท้จริงและสามารถบังคับใช้กฎหมายได้
อย่างเป็นธรรม โดยตามจารีตนี้ความยุติธรรม
ไม่ได้เท่ากับตัวบทกฎหมายเสมอไป บางครั้ง
กฎหมายก็มีบทบัญญัติที่ไม่ยุติธรรม การเข้าถึง
ความยุติธรรมจึงต้องกลับไปยึดโยงกับธรรมเนียม
ประเพณีเดิมของสังคมอันเป็นแหล่งที่มาของความ
ยุติธรรม ได้แก่ หลักธรรมศาสนาพุทธ รวมถึงหลัก
การปกครองแผ่นดินโดยธรรมของสถาบันกษัตริย์

ผู้ที่เข้าถึงหลักของความยุติธรรมตาม
จารีตนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูงส่งและสั่งสม
บุญบารมีมามาก ในอีกทางหนึ่ง จึงใช้อธิบายได้

ด้วยว่าผู้ที่ถืออำนาจรัฐได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญบารมีเดิมมามาก จึงมีวาสนาถึงพร้อมเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองในปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งแปลว่า ประชาชนส่วนใหญ่ที่ถูกปกครองนั้นคือคนที่มีบุญบารมีน้อย และควรปฏิบัติตามที่ผู้มีอำนาจบอก จารีตนี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐอย่างฉ้อฉล แตกต่างจากหลักนิติธรรมที่เน้นการคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของคนจากการละเมิดโดยรัฐ

ด้วยแนวคิดดังกล่าวยังทำให้ความช่วยเหลือเพื่อลดความเหลื่อมล้ำหรือทำให้ทุกคนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมจึงกลายเป็นเรื่องรอง โดยมองว่าเป็นเรื่องบุญกรรมส่วนตัวและยังมีทัศนคติว่า “จำเลยต้องช่วยตัวเอง”⁵⁷

แนวคิดเหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นข้อขัดแย้งกับหลักนิติธรรม (rule of law) ซึ่งหมายถึงการวางกฎเกณฑ์ให้กฎหมาย เกิดจากความต้องการจำกัดอำนาจของผู้ที่ถืออำนาจรัฐ (ในอดีตคือกษัตริย์) ให้ไม่สามารถออกคำสั่งอย่างไรก็ได้ แต่กฎหมายจะกำหนดขอบเขตไว้ว่าจะใช้ได้มากเพียงใด ซึ่งมี

รากมาจากการที่มองว่าผู้ถืออำนาจรัฐนั้นมีอำนาจมากจนเกินไปและสามารถใช้อำนาจอย่างไรก็ได้ ซึ่งสร้างความไม่แน่นอนให้กับประชาชน ขุนนางหรือธุรกิจ และจัดการวางระบบเพื่อให้ทุกคนได้รับความเป็นธรรมต่อหน้ากฎหมาย

นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญอีกประการที่หล่อเลี้ยงจารีตดั้งเดิมคือการเรียนการสอนนิติศาสตร์ที่ผลิตนักกฎหมายที่พร้อมทำงานไปตามระบบกฎหมายที่เป็นอยู่ เป็นนักเทคนิคที่ท่องจำตัวบทกฎหมายและคำพิพากษาหน้าได้เก่งหรือที่เรียกว่า ‘ตัวกฎหมายเคลื่อนที่’ โดยไม่มีสำนึกในการป้องกันการปกป้องสิทธิเสรีภาพของคน ไม่ตั้งคำถามถึงความบิดเบี้ยวออกจากหลักนิติธรรม⁵⁸

การเรียนการสอนลักษณะนี้เริ่มต้นขึ้นพร้อมกับการปรับปรุงระบบกฎหมายในยุคอาณานิคม และหลังจากนั้นก็แทบไม่มีการเปลี่ยนแปลง⁵⁹ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลของการเรียนไปเพื่อสอบเนติบัณฑิตและผู้พิพากษาซึ่งวัดความจำและการตีความกฎหมายตามตัวอักษรมากกว่าการโต้แย้งเชิงเหตุผล⁶⁰

ต้องปรับสมดุลอำนาจใหม่ ให้กฎหมายดูแลประชาชน

โจทย์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไม่ใช่แค่คิดหามาตรการทางเลือกเป็นส่วนๆ แต่ต้องไปให้ถึงการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมการเมืองที่ยึดหลักนิติธรรม ไม่ยอมให้รัฐใช้อำนาจบาตรใหญ่ ไม่ยอม

ให้มีการละเมิดสิทธิพื้นฐาน โดยแนวทางการปฏิรูปนี้จะต้องเน้นไปที่ระบบการทำงาน โดยเข้าใจว่า จะต้องจำกัดจารีตและระบบการทำงานแบบปิดและทำต่อเนื่องให้เกิดจารีตใหม่ในสังคม

สร้างกระบวนการยุติธรรมแบบเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม

สิ่งสำคัญที่จะช่วยเป็นข้อต่อระหว่างรัฐกับประชาชนได้ในปัญหาตัวการ-ตัวแทน คือการเพิ่มระบบข้อมูลข่าวสารให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถติดตาม วิเคราะห์ และสื่อสารประเด็นกับสาธารณะได้อย่างชัดเจน ทันการณ์มากยิ่งขึ้น

กระบวนการยุติธรรมซึ่งปิดอยู่ขณะนี้ ควรจะต้องทำให้กลายเป็นกระบวนการยุติธรรมแบบเปิด (open judicial system) เหมือนที่ฝรั่งเศสให้ทำรัฐบาลแบบเปิด โดยในลำดับแรกคือการเริ่ม

เปิดเผยแนวปฏิบัติภายในองค์กรต่างๆ ให้เป็นที่รับรู้ของสาธารณะ เพื่อที่จะได้วิพากษ์วิจารณ์กันได้ว่าแนวปฏิบัติที่ทำนั้นเหมาะสมต่อสังคมแล้วหรือไม่ อย่างไร ดังเช่น ยี่ตอก ที่แต่ละศาลมีแนวทางตัดสินของตนเอง ควรเปิดให้เห็นโดยทั่วกันและเกิดการศึกษารเปรียบเทียบได้ ทั้งในมิติความรุนแรงของการใช้โทษแต่ละแห่ง และความเหลื่อมล้ำระหว่างศาล

นอกจากนี้ การเปิดคำพิพากษาตัวเต็มเมื่อสิ้นสุดคดียังจะสร้างคุณภาพการอย่างมากต่อการศึกษาแนวทางการตัดสินและการดำเนินงานใน

สร้างกระบวนการยุติธรรมแบบเปิด ให้ประชาชนมีส่วนร่วม

- * เปิดแนวปฏิบัติภายใน และคำพิพากษาตัวเต็มเมื่อสิ้นสุดคดีอย่างน้อยให้ตรวจสอบย้อนหลังได้
- * เปิดข้อมูลสถานการณ์ยุติธรรม เชิงลึก เป็นระบบ ต่อเนื่อง ให้คนร่วมศึกษาว่าปัญหาอยู่ตรงไหน

ทำระบบอภิบาลให้เน้นผลงานเชิงประจักษ์

- * เพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้โทษอื่น ให้นำเชือกมัดไม่แพ้อาญา
- * ระบบความก้าวหน้าที่ยึดโยงกับผลงาน ภายใต้สิทธิการตรวจสอบจากภายนอก-ประชาชนที่เข้มแข็ง

รื้อสร้างจารีตใหม่ ให้ประชาชนเป็นนายใหญ่ที่มีพลัง

- * ปรับระบบการเรียนการสอนนิติศาสตร์ เน้นตั้งคำถาม ไม่ใช่ทำตามระบบ
- * สร้างมาตรฐานด้วยตัวอย่าง รื้อคดี-ลงโทษผู้มีอำนาจที่เคยลอยนวล
- * เพื่อให้กลายเป็นวิธีคิด-ปฏิบัติใหม่ของสังคม

กระบวนการยุติธรรม ซึ่งสามารถเห็นมิติความเหลื่อมล้ำระหว่างศาลได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สิ่งเหล่านี้ไม่ได้แปลว่าเมื่อมีความผิดพลาด หรือความไม่เข้ากันของข้อมูลแล้วจะต้องอยู่อย่างนั้นตลอดไป เนื่องจากเมื่อแต่ละหน่วยงานรู้แล้วว่าจะต้องเปิดเผยข้อมูล ก็จะต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้เป็นเนื้อเดียวกันมากยิ่งขึ้น และช่วยทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลงไป

การเปิดเผยแนวปฏิบัติและคำพิพากษาเมื่อคดีสิ้นสุดนี้ ไม่ได้เป็นการ ‘ตรวจสอบ-คานอำนาจ’ ระหว่างกระบวนการ ซึ่งเคยเป็นข้อขัดแย้งในการปฏิรูปมาตลอด แน่นอนว่าถ้าหากสามารถเข้าไปถ่วงดุลได้ระหว่างกระบวนการ ก็จะทำให้เกิดการใช้ดุลพินิจโดยรอบคอบมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นการสร้างกลไกความรับผิดชอบที่ดี แต่การเปิดเผยแนวปฏิบัติ ‘ก่อน’ กระบวนการ และคำตัดสิน ‘หลัง’ กระบวนการ ก็สามารถสร้างกลไกความรับผิดชอบต่อประชาชนได้เช่นกัน

นอกจากนี้ หน่วยงานด้านยุติธรรมควรมีคลังสมองกลางที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลประมวล และเผยแพร่สถานการณ์ความยุติธรรมตลอดกระบวนการ ที่เปิดเผยข้อมูลสถิติและข้อมูลเชิงลึกในด้านการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระบบเพื่อให้เห็นว่าการทำงานของแต่ละหน่วยงานยุติธรรมนั้นมีสถานะเป็นอย่างไร สิ่งที่ยพยายามปรับปรุงประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด และสามารถชี้เป้าได้เบื้องต้นว่าการทำงานที่ผ่านมาจะมีข้อควรอยู่ที่ใด

สิ่งเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องสร้างภาระงานที่เพิ่มขึ้น หากการทำงานของกระบวนการยุติธรรมสามารถย้ายมาทำงานบนฐานข้อมูล ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละ

ขั้นตอน สามารถกรอกและดึงข้อมูลจากภายในระบบเดียวกันเพื่อจัดการงานจากชั้นสอบสวนสั่งฟ้องคดี พิจารณาคดี และการลงโทษได้ต่อเนื่องสำหรับผู้วิเคราะห์ข้อมูลก็สามารถดึงสถิติของแต่ละขั้นตอนออกมาวิเคราะห์ได้โดยง่าย

การบบอภิกาลให้เน้นผลงานเชิงประจักษ์

การใช้โทษอาญาเป็นหลักในปัจจุบันมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่ไม่ไว้วางใจโทษทางเลือกอื่น ดังที่มีความกังวลว่าการยกเลิกโทษอาญาจะทำให้คนไม่เคารพกฎหมาย จึงไม่ยอมให้ใช้โทษปรับเป็นพินัยแทนโทษจำคุกสถานเบาหรือแม้แต่โทษปรับสถานเดียว ข้อกังวลของเอกชนบางกลุ่มส่งผลให้การพิจารณายกเลิกโทษอาญาในคดีเช็คเด็งทอดยาวออกไป เช่นเดียวกับแรงคัดค้านจากผู้พิพากษาที่ได้ชะลอการออกกฎหมายชะลอฟ้องออกไปอย่างไม่มีกำหนด

ด้วยเหตุนี้ จึงเน้นลงทุนในระบบบังคับใช้อาญาอย่างต่อเนื่องและไม่ค่อยได้พัฒนาระบบอื่นให้ขึ้นมามีประสิทธิภาพในการบังคับใช้ระดับเดียวกัน แต่การจะทำให้เกิดโทษหลากหลายระดับที่เลือกตามความผิดให้ได้สัดส่วนนั้น จำเป็นจะต้องมั่นใจใน ‘กฎหมาย’ โดยรวม

เพื่อให้หลุดจากวังวนเสพติดโทษอาญาจึงจำเป็นต้องใช้นโยบายและความกล้าหาญในการลงทุนในโทษทางเลือกอย่างมีวิสัยทัศน์ โดยมุ่งเน้นผลลัพธ์ความน่าเชื่อถือระยะยาวที่ไม่แพ้โทษอาญาหมายศาลในคดีแพ่งจะต้องมีสถานะแบบเดียวกันกับหมายศาลในคดีอาญา และการใช้โทษทางเลือกเช่นการคุมประพฤติและการจำคุกในสถานที่อื่นจะต้องได้รับความเชื่อถือแบบเดียวกันกับการจำคุก

ในเรื่องนี้ (ซึ่งก็ยังไม่ได้ได้รับความไว้วางใจว่าจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนได้)

นอกจากนี้ ในระบบอภิบาลเองก็ต้องปรับวิธีการบริหารจัดการบุคลากร โดยที่เน้นการประเมินที่เชื่อมโยงกับผลงานเชิงประจักษ์ในเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการทำความจริงให้ปรากฏมากยิ่งขึ้น ไม่ใช่เพียงการทำความดีให้จบได้โดยไม่ถูกร้องเรียน และได้เลื่อนขั้นไปตามอาวุโส แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้ความกระตือรือร้นในการทำงาน ค้นหาความจริงเป็นทางเลือกหลัก (default option) มากขึ้นกว่าเดิม และหากกำหนดตัวชี้วัดโดยยึดโยงกับประชาชนได้มากยิ่งขึ้น ก็จะทำให้แรงจูงใจตลอดสายงานยึดโยงกับประชาชนมากขึ้น ไม่ใช่เพียงผู้บังคับบัญชา ซึ่งจะช่วยคลายความสัมพันธ์แบบจงรักภักดีต่อนายและองค์กร ลดช่องในการทำตามคำสั่งที่มีขอบลงไปด้วย

รื้อสร้างจารีตใหม่ ให้ประชาชนเป็นนายใหญ่ที่มีพลัง

แม้ว่าจารีตจะเป็นปัจจัยที่มีรากมาจากประวัติศาสตร์ แต่ก็ถูกหล่อเลี้ยงไว้ด้วยระบบที่เป็นมรดกจากจารีตให้สามารถดำเนินต่อไป จารีตต่างๆ เองก็สามารถปรับเปลี่ยนได้ถ้าทำงานด้วยวิธีคิดใหม่ มาตรฐานใหม่ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานจนทับระบบเดิมไป

สิ่งสำคัญที่ช่วยให้จารีตดำรงอยู่ได้คือ ‘ความเชื่อ’ ว่าระบบดังกล่าวเป็นแนวทางที่ดีที่สุด แต่หากการดำเนินงานตามระบบแรงจูงใจและอภิบาลใหม่สามารถสร้างตัวอย่างและวางมาตรฐานให้ประชาชนเห็นทางเลือกใหม่ได้ ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นสู่การเปลี่ยนแปลงใหญ่ในลักษณะ

เปลี่ยนวิธีคิดของสังคม (logic shift) ซึ่งจะรองรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบนิติธรรมได้ในอนาคต

ตัวอย่างที่จะสามารถเขย่าความเชื่อเดิมและเปลี่ยนสังคมไปสู่ดุลยภาพใหม่นั้นจะต้องเป็นตัวอย่างการสร้างคามยุติธรรมแบบที่สังคมไม่คาดคิดว่าจะสามารถทำได้ การดำเนินงานในคดีใหญ่ เช่น การรื้อคดีเก่าจับคนผิดมาลงโทษ การลงโทษผู้ทำรัฐประหาร หรือการลงโทษผู้มีฐานะร่ำรวยหรือมีอำนาจอิทธิพลมากในระดับชาติ ผสมไปกับการดำเนินงานที่ประชาชนสัมผัสได้ทั่วไปว่าแนวทางกำลังเปลี่ยนแปลง ก็จะช่วยให้คนรู้สึกว่าการบวนการยุติธรรมของไทยกำลังเข้าสู่ยุคใหม่ที่ไม่ยอมให้รัฐใช้อำนาจบาตรใหญ่ ไม่ยอมให้มีการละเมิดสิทธิพื้นฐาน และพยายามสร้างสังคมที่เท่าเทียมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

สุดท้าย การจะทำให้ระบบกฎหมายไม่ใช่การใช้กฎหมายเพื่อการปกครอง แต่เป็นการใช้กฎหมายเพื่อจำกัดอำนาจรัฐ และอำนวยความสะดวกเท่าเทียมเป็นธรรมให้กับประชาชน จำเป็นต้องปรับ

ที่มา: Freepik

เปลี่ยนตัวเล่นในกระบวนการกฎหมาย ดังนั้น การเรียนการสอนและการสอบนิติศาสตร์จำเป็นต้องได้รับเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยเลิกเน้นความสามารถในการท่องจำและการตีความกฎหมายตามตัวอักษรอย่างที่เป็นอยู่ สู่อการตั้งคำถามโต้แย้งในเชิงเหตุผล โดยเห็นว่านิติศาสตร์นั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งภายใต้บริบทสังคม เศรษฐกิจ

การเมือง ที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยรอบข้างเสมอ แม้จะพยายามทำให้อิสระก็ตาม ขณะเดียวกันก็ต้องพึงระลึกว่าการใช้กฎหมายเองก็สามารถส่งผลกระทบต่อบริบทรอบข้างด้วยเช่นกัน ไม่ใช่เพียงการตัดสินเป็นคดีๆ ดังนั้นจึงต้องใช้กฎหมายเพื่อวางระบบกลไกให้เกิดสมดุลทางอำนาจใหม่ที่มองผลลัพธ์ต่อประชาชนเป็นสำคัญ

งานชิ้นนี้เป็นการสังเคราะห์จากรายงานวิเคราะห์นโยบาย Policy Insights 5 ชิ้น ในซีรีส์งานวิจัย ‘การปรับเงื่อนไขเชิงสถาบันเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม’ ดังนี้

- โทษอาญาเพื่อ: ภาพสะท้อนจารีตปกครองแบบไทยๆ โดย ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์
- ‘คนล้นคุก’: การจองจำในจารีตยุติธรรมแบบไทยๆ โดย ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์

• ความยุติธรรมตกไม่ทั่วฟ้า คนไม่เสมอ กันต่อหน้ากฎหมาย โดย รัชพงษ์ แจ่มจิรไชยกุล

• ยุติ-ธรรมอำพราง: ความไม่เป็นธรรมที่ซ่อนในกระบวนการยุติธรรมไทย โดย ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์

• โกงเอง จับเอง นักเลงพอ: การทุจริตในกระบวนการยุติธรรมไทย โดย รัชพงษ์ แจ่มจิรไชยกุล

เชิงอรรถ

1. ต่อภัสสร ยมนาค และคณะ. โครงการแนวทางการสร้างความยุติธรรมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง. รายงานวิจัยสนับสนุนโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน). 2565.

2. รวบรวมจากข้อมูลในเคเนส เต็งสุวรรณ. ปัญหาการจัดระบบกฎหมายที่กำหนดความผิดอาญาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558 และข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

3. ชำรงลักษณ์ ลาพิน. “ทำไมต้องปรับเป็นพินัย?” สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, <http://web.krisdika.go.th/pdfPage.jsp?type=act&actCode=13778> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2566).

4. ข้อมูลจากกรมราชทัณฑ์ ณ วันที่ 1 มกราคม ปี 2552-2566 เก็บรวบรวมโดย 101 PUB

5. คู่มือการปฏิบัติงานตาม พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 30) พ.ศ. 2558 การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สำหรับตรวจสอบหรือจำกัดการเดินทางของบุคคลในการปล่อยชั่วคราว (electronic monitoring). สำนักงานศาลยุติธรรม. <https://bksmc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/8/cid/6164/iid/97964>

6. น้ำแท้ มีบุญสร้าง. การปฏิรูประบบสอบสวนคดีอาญาตามมาตรฐานสากล. ในรายงานการพิจารณาศึกษาเรื่องการปฏิรูปกระบวนการ

ยุติธรรมทางอาญาในชั้นสอบสวน ของคณะกรรมการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร. 2563

7. กรุงเทพมหานคร, วันที่ 10 สิงหาคม 2563, “กล่องเซิร์ฟเวอร์วงจรปิด ‘บ่อน4ศพ’ เปิดไม่ได้-ถูกทุบทำลาย,” <https://www.bangkokbiznews.com/news/892999> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2566).

8. สดณะกรรมกรตรวจสอบข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย กรณีคำสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาที่อยู่ในความสนใจของประชาชน. บทสรุปรายงานผลการตรวจการสอบข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย. 2563. <https://thaipublica.org/wp-content/uploads/2020/09/วรยุทธ-อยู่วิทยา.pdf>

9. สุพรรณิ อ่วมวงษ์. การเปลี่ยนผ่านสู่ชีวิตในเรือนจำของ “แพะ” ในคดีอาญา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. รัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2561.

10. เจณิตตา จันทวงษา. จับตา พ.ร.บ. ทรมานอุ้มหาย: จุดจบระบอบลายนวลพันผิด?. The101.world. 23 กุมภาพันธ์ 2565, <https://www.the101.world/torture-enforced-disappearance-bill/> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2566).

11. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. โครงการพัฒนาตัวชี้วัดด้านระยะเวลาเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. เสนอต่อสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน). 2562.

12. สำนักงานกิจการยุติธรรม. รายงานสถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมประจำปี พ.ศ. 2565
13. ข้อมูลจาก Supreme Court of Japan. Outline of Criminal Justice in JAPAN (2023).
14. กุลพล พลวัน. “การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน” วารสารศาลรัฐธรรมนูญ, 5(13), 34-50. 2546.
15. ศุภกิจ แยมประชา. “บททวนหลักกฎหมายและแนวปฏิบัติของไทย กรณีจำเลยให้การรับสารภาพต่อศาล,” ดุลพาห. ปีที่ 63 เล่มที่ 2: 2559.
16. คำแนะนำของประธานศาลฎีกาว่าด้วยแนวทางการใช้โทษอาญา พ.ศ. 2563
17. ศุภกิจ แยมประชา. “การทำความเข้าใจวัฒนธรรมการกำหนดโทษอาญาของผู้พิพากษาไทย,” บทบัณฑิตย์. ปีที่ 78 ฉบับที่ 4: 2565.
18. ข้อมูลจาก World Prison Brief 2023. <https://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data> เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2566.
19. International Federation for Human Rights และสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน. 2566. ประเทศไทย รายงานสภาพเรือนจำประจำปี 2566, https://www.fidh.org/IMG/pdf/thailand_annual_prison_report_2023_th.pdf (เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2566).
20. ข้อมูลสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ของกรมราชทัณฑ์
21. คำนวนจากต้นทุนใน สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2562). รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการพัฒนาตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. บวกกับค่าประกันตัวตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ. 2565 ซึ่งกำหนดวงเงินประกันโดยถือเกณฑ์ไม่เกิน 10,000 บาทต่อระวางโทษจำคุก 1 ปี มาตรา 344 ของประมวลกฎหมายอาญา วางโทษจำคุกไว้ 3 ปี ทำให้เงินประกันเป็น 30,000 บาท
22. World Inequality Database. (2022). Income Inequality, Thailand. <https://wid.world/country/thailand/>
23. วิรุฒม์ ศิริสวัสดิบุตร. (25 กันยายน 2566). ‘การปกปิด’ ‘ไม่เปิดเผยพยานหลักฐาน’ เป็น ‘การสอบสวนที่ผิดกฎหมาย’ อัยการไม่มีอำนาจฟ้องคดี. ไทยโพสต์. <https://www.ijrforum.org/content/5813/>
24. ณัฐรัตน์ จอมมณี. (2558). ปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา. <http://law.master.kbu.ac.th/Student-Theses/2558/2558-008.pdf>
25. ห้องเวรชี : อุตสาหกรรมยุติธรรม. โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw).

26. สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย. (2563). ผู้หญิงในโลกกำแพง: รายงานสำรวจผู้ต้องขังหญิงในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2561. (กรุงเทพฯ: สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย). <https://knowledge.tijthailand.org/uploads/publication/file/20210512/th-afglptwxy457.pdf>
27. มุขเมธิน กลั่นนุรักษ์ และธัญญา นุชตันติกุล. “ปล่อยชั่วคราวหรือขังชั่วคราว?: ความยั่งยืนของการฝากขังและปล่อยชั่วคราวในกฎหมายไทย”. ดุลพาห. เล่มที่ 3 ปีที่ 68: 2564
28. ข้อมูลจากนางเมทินี ชโลธร ใน RoLD Virtual Forum : Living with COVID-19 ตอน วิถีใหม่ศาลยุติธรรมยุคโควิด-19. วันที่ 16 พฤษภาคม 2563, <https://www.youtube.com/watch?v=ScIFLay1xbo> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2566).
29. กมลวรรณ ชื่นชูใจ. (2013). การเมืองใน(กฏ)หมายจับ: การบังคับใช้กับคนชายขอบ. วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 6(12). <http://202.28.49.72/LAW-journal/catagorie/6-12/6-12-4.pdf>
30. สำนักงานกิจการยุติธรรม. รายงานสถานการณ์อาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรมประจำปี พ.ศ. 2565
31. ข้อมูลจำนวนพนักงานสอบสวนในเดือนกุมภาพันธ์ 2566 จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ข้อมูลจำนวนอัยการจากรายงานประจำปี 2564 สำนักงานอัยการสูงสุด และจำนวนผู้พิพากษาจากรายงานประจำปีงบประมาณ 2565 ศาลยุติธรรมและสำนักงานศาลยุติธรรม. คำนวณโดยใช้จำนวนวันทำการ 242 วัน
32. พชร คำชำนาญ. (7 ธันวาคม 2562). เหี้ย ‘ทวงคืนผืนป่า’ สะท้อนชีวิต รัฐใช้ กม. 2 มาตรฐาน นักวิชาการแต่งตั้งกองทุนเยียวยาเหยื่อ. ประชาไท. <https://prachatai.com/journal/2019/12/85459>
33. “8 ปี ทวงคืนผืนป่า กว่า 46,000 คดีชาวบ้านในเขตป่า” ภาคี #saveบางกลอย เผย. (14 มิถุนายน 2565). กรีนนิวส์. <https://greennews.agency/?p=29161>
34. ปกป้อง ศรีสนิท. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผย. (24 พฤษภาคม 2565). The101.world. https://www.the101.world/the-right-to-a-public-hearing/#_ftn10
35. สถาบันเพื่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม. (20 กันยายน 2565). วงสัมมนา ยัน ป.วิอาญาไทยไม่มีปัญหา แต่อยากร้องฟ้องตาม ‘นิยายสอบสวน’ ของ ตร. ช้าหะเลการเก็บพยานหลักฐานไร้การตรวจสอบ. <https://www.ijrforum.org/content/5786/>
36. Nitivajra Channel. (15 กันยายน 2565). “เปลี่ยนให้ผ่าน กระบวนการยุติธรรมไทย.” <https://www.youtube.com/watch?v=GvGvCFseQ68&t=3s>
37. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. โครงการพัฒนาตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. เสนอต่อสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน). 2562.
38. ณัฐพร การโคกกรวด. การนำมาตรการชะลอการฟ้องมาใช้ในคดีอาชญากรรม.

วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. 2562.

39. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. รายงาน
ประจำปี 2565

40. หนังสือจากสำนักงานกฤษฎีกาถึง
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องข้อสังเกตของคณะ
กรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ
ว่าด้วยการปรับเป็นพินัย พ.ศ. ... และของที่ประชุม
ร่วมกันของรัฐสภา วันที่ 28 ธันวาคม 2565.

41. การสัมภาษณ์ ดร.นันทิ จิตสว่าง อดีต
อธิบดีกรมราชทัณฑ์ วันที่ 11 ตุลาคม 2566.

42. มติชนออนไลน์, วันที่ 17 ตุลาคม 2560.
“5 ปมแย้งอัยการกรองสำนวนตำรวจ ‘รองผบก.
กองคดีอาญา’ วิพากษ์ปฏิรูป,” [https://www.ma-
tichon.co.th/news-monitor/news_698178](https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_698178)
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2566).

43. การสัมภาษณ์ พันตำรวจเอก ดร.มานะ
เผาะช่วย อดีตรองผู้บังคับการตำรวจนครบาล 8 วัน
ที่ 6 ธันวาคม 2566 และมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวัน
ที่ 20 – 26 ตุลาคม 2560. “โล่งเงิน : มองต่างมุม
“ตำรวจ-อัยการ” ให้“อัยการ” กรองก่อนแจ้งข้อหา
ทำลายอิสระหรือรอบคอบ?!” [https://www.
matichonweekly.com/column/article_61427](https://www.matichonweekly.com/column/article_61427)
(เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2566).

44. จากการสัมภาษณ์ ดร.น้ำแท้ มีบุญ
สร้าง วันที่ 28 กันยายน 2566

45. อารีย์ กิตติสุทธธรรม. การสอบสวนกับ
การอำนวยความสะดวกยุติธรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีบันทึก
คำให้การชั้นสอบสวนและการสอบสวนความผิดที่

เกิดจากการกระทำในคราวเดียวกัน. เอกสารวิชาการ
อบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล” รุ่นที่ 17
วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบัน
พัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงาน
ศาลยุติธรรม พ.ศ.2561

46. หนังสือเรื่องร่างพระราชบัญญัติตำรวจ
แห่งชาติ พ.ศ. ... จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
เข้าสู่คณะรัฐมนตรี วันที่ 21 สิงหาคม 2561 และ
Thai PBS, 13 กันยายน 2563, “เปิด 14 ข้อสังเกต
สตช.ค้าน พ.ร.บ.ตำรวจ,” [https://www.thaipbs.
or.th/news/content/296389](https://www.thaipbs.or.th/news/content/296389) (เข้าถึงเมื่อวันที่
13 ธันวาคม 2566).

47. มติชนออนไลน์, 26 มีนาคม 2559,
“ตุลาการค้าน ร่างพ.ร.บ.ชะลอฟ้อง ประธานศาล
ฎีกา ยื่นหนังสือห่วงใย ถึง”พรเพชร,” [https://www.
matichon.co.th/local/crime/news_84930](https://www.matichon.co.th/local/crime/news_84930) (เข้าถึง
เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2566) และคณะอนุกรรมการ
ศึกษาผลกระทบกฎหมายเกี่ยวกับการใช้มาตรการ
ชะลอฟ้องและมาตรการต่อรองคำสารภาพ. “รายงาน
ศึกษาผลกระทบกฎหมายเกี่ยวกับการใช้มาตรการ
ชะลอฟ้องและมาตรการต่อรองคำสารภาพ,” วารสาร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 52 เล่ม 1 (มกราคม-เมษายน 2548):
3-89.

48. ผู้จัดการออนไลน์. (28 พฤษภาคม
2558). แนวทางการปฏิรูปสำนักงานอัยการสูงสุด.
<https://mgronline.com/daily/detail/9570000059449>.

49. ผู้จัดการออนไลน์. (12 กรกฎาคม
2558). ผู้พิพากษายื่นจม.เปิดผนึกวันนี้ ค้านคนนอก
นั่ง ก.ต. การเมืองลัว้ง. [https://mgronline.com/
daily/detail/9580000078833](https://mgronline.com/daily/detail/9580000078833)

50. สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการพัฒนาตัวชี้วัดด้านค่าใช้จ่ายเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. https://drive.google.com/drive/folders/1iZQzy6PkjkiibOPsLwo_SFLCKI5gLOe5

51. ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562.

52. ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยคำตอบแทนและคำพยานสำหรับทนายความอาสาและทนายความอาสาอาวุโสในการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน พ.ศ. 2562.

53. สมาชิตัวเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม. (2559). การปฏิรูปทนายความอาสา ทนายความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน (ฉบับปรับปรุง). สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/drive_law/download/article/article_20160627125804.pdf

54. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2565). รายงานผลการรับฟังความคิดเห็นและรายงานผลการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากร่างพระราชบัญญัติสำนักงานทนายรัฐ พ.ศ.... นายมงคลกิตติ์ สุขสินธารานนท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับคณะเป็นผู้เสนอ. https://www.parliament.go.th/section77/manage/files/file_20221209155521_2_261.pdf

55. ไทยโพสต์. (8 ตุลาคม 2566). กรรมการรับเรื่องร้องเรียนตำรวจ กับดาบในมือ ตรวจสอบ ลีลากี้. <https://www.thaipost.net/articles-news/462601/>.

56. ธงชัย วินิจจะกุล. นิติรัฐอภิสิทธิ์และราชนิติธรรม: ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของ Rule by Law แบบไทย. ปาฐกถาพิเศษ ป่วย อังภากรณ์ ครั้งที่ 17. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2563, <https://www.econ.tu.ac.th/uploads/archive/file/20200826/adfopqruy469.pdf> (เข้าถึงวันที่ 27 กรกฎาคม 2566).

57. ดร.ศุภกิจ แย้มประชา. (2565). การทำความเข้าใจวัฒนธรรมการกำหนดโทษอาญาของผู้พิพากษาไทย.

58. มุรินทร์ พงศปาน. รื้อการเรียนการสอนนิติศาสตร์ไทย เปลี่ยน 'นักกฎหมายไป' ให้เป็น 'ผู้พิทักษ์สิทธิประชาชน'. The101.world. 2565, <https://www.the101.world/legal-education-reform> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2566).

59. ธงชัย วินิจจะกุล. เปลี่ยนให้ผ่านนิติธรรม เปลี่ยนให้ผ่านกระบวนการยุติธรรมไทย. ปาฐกถาพิเศษงานเสวนาวิชาการสถาบันนิติวัชร์ สำนักงานอัยการสูงสุด. 30 กันยายน 2565, <https://www.youtube.com/watch?v=GvGvCFseQ68> (เข้าถึงวันที่ 2 กันยายน 2566) และ The101.world, 16 กุมภาพันธ์ 2565, "เมื่อโลกปรับ นิติศาสตร์ไทย จึงต้องเปลี่ยน" มองหนทางปฏิรูประบบยุติธรรมไทย กับ สุรพล นิติไกรพจน์" <https://www.the101.world/suraphol-nitikraipot-interview> (เข้าถึงวันที่ 9 กันยายน 2566).

60. สุทธิชัย งามชื่นสุวรรณ. ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษานิติศาสตร์แห่งชาติเบื้องต้น: ถอดรื้อการเรียนกฎหมายแบบ ‘เนติบัณฑิตไทย’ . The101.world. 2565, <https://www.the101.world/legal-education-reform-recommendation> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2566).

ผู้วิจัยหลัก

จิตร คำแสง

ติดต่อ

c.kamsaeng@outlook.com

contact.101pub@gmail.com

ผู้อำนวยการ 101 PUB - 101 Public Policy Think Tank ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง

101 PUB หรือ 101 Public Policy Think Tank - ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะ
เพื่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งทำงานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะไทยในบริบทโลกใหม่
เราทำงานวิเคราะห์ ออกแบบ ขับเคลื่อน และสื่อสารนโยบายสาธารณะ บนฐาน
วิชาการ ฐานการพัฒนา และฐานประชาธิปไตย

www.101pub.org

[101PUB](https://www.facebook.com/101PUB)

[@101_PUB](https://www.instagram.com/101_PUB)

[@101_pub](https://twitter.com/101_pub)

contact.101pub@gmail.com